

**СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА**

**Навчально-науковий
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ**

«Затверджую»

Голова приймальної комісії

Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

проф. Юрій ЛЯННОЙ

«28» березня 2024 р.

**ПРОГРАМА ВСТУПНОГО ІСПИТУ
З ПСИХОЛОГІЇ
ДЛЯ ВСТУПУ НА НАВЧАННЯ
ДЛЯ ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ МАГІСТРА
на основі ступеня бакалавра, магістра, освітньо-кваліфікаційного рівня
спеціаліста
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ
для іноземців та осіб без громадянства**

Розглянута на засіданні

Приймальної комісії

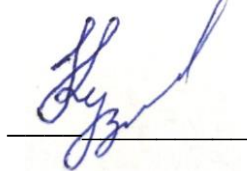
«28» березня 2024 р.

Протокол № 5

Програма вступного іспиту з психології для вступу на навчання для здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра, магістра, освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста за спеціальністю 053 Психологія для іноземців та осіб без громадянства / [уклад.: Кузікова С. Б., Єрмакова Н. О., Усик Д.Б., Дворніченко Л.Л.]. Суми : Вид-во СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2024. 42 с.

Ухвалена на засіданні кафедри
психології від 12 березня 2024 р.
протокол № 10.

Завідувач кафедри психології

Світлана КУЗІКОВА

Голова комісії

Лариса ДВОРНІЧЕНКО

ПРОГРАМА
вступного іспиту з психології
для вступу на навчання для здобуття ступеня магістра
на основі ступеня бакалавра, магістра, освітньо-кваліфікаційного рівня
спеціаліста
за спеціальністю 053 Психологія
для іноземців та осіб без громадянства

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Проведення вступної кампанії у 2024 р. актуалізувало перед закладами вищої освіти України завдання щодо ефективної перевірки знань майбутніх вступників-психологів, діяльність яких повинна максимально відповідати суспільним потребам і світовим стандартам. Сучасний фахівець-психолог повинен володіти інтегральною компетентністю, відображеною у Стандарті підготовки бакалаврів за спеціальністю 053 Психологія – здатністю розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Оскільки основним критерієм ефективності роботи в галузі психології є раціональне поєднання теоретичних знань з умінням застосовувати їх на практиці, це підсилює актуальність розвитку на високому рівні у фахівця вміння вести пошук ефективних форм і методів психодіагностичної, психопрофілактичної, психокорекційної, психоконсультативної роботи, навичок удосконалення програм, адаптації та розробки нових методик тощо.

Програма вступного іспиту з психології для вступу на навчання за ступенем «магістр» денної та заочної форм навчання спеціальності 053 Психологія в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка для іноземців та осіб без громадянства спрямована на виявлення рівня оволодіння системою теоретичних знань, вмінь та навичок у прикладних галузях психологічної науки.

Форма проведення вступного іспиту – Письмове тестове випробування.

Комплект включає в себе 3 варіанти по 50 завдань для проведення вступного іспиту з «Психологія» у формі письмового тестування. Виконання завдання оцінюється у 4 бали. Загальна кількість можливих набраних тестових балів може бути 200. Значення отриманих балів оцінюється наступним чином:

- до 99 набраних балів – «незадовільно» означає, що абітурієнт не склав вступний іспит;
- 100 та більше набраних балів означає, що абітурієнт склав вступний іспит успішно.

Виконання тестових завдань розраховано на 1,5 академічні години.

Нижче наведено критерії оцінювання відповідей абітурієнтів, що вступають до магістратури за спеціальністю 053 Психологія, у вигляді таблиці з орієнтовною шкалою оцінювання тестових завдань, виконаних абітурієнтом.

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ ВСТУПНИКІВ НА
НАВЧАННЯ З ВСТУПНОГО ІСПИТУ З ПСИХОЛОГІЇ
ДЛЯ ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ МАГІСТРА
на основі ступеня бакалавра, магістра, освітньо-кваліфікаційного рівня
спеціаліста
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ**

для іноземців та осіб без громадянства

Форма проведення вступного іспиту – **Письмове тестове випробування**

1 правильно виконане завдання = 4 бали

Відсоток правильних відповідей	200- балльна шкала	Визначення	Рівень оволодіння інтегральною фаховою компетентністю / знаннями з психологічних дисциплін
86-100%	171-200	Абітурієнт має глибокі, міцні і системні знання з психологічних дисциплін, вільно володіє понятійним апаратом та психологічною термінологією, вміє застосовувати здобуті теоретичні знання у практичній діяльності	<u>Дуже високий:</u> глибоке та стійке засвоєння програмного матеріалу з психологічних дисциплін; володіння інтегральною фаховою компетентністю на дуже високому рівні
76-85%	151-170	Абітурієнт має міцні ґрунтовні знання з теоретичного курсу, виконує практичні завдання без помилок, але допускає поодинокі неточності в підборі психологічних засобів розв'язання психологічних проблем, у побудові емпіричного дослідження, застосування засобів психологічної допомоги	<u>Високий:</u> міцні ґрунтовні знання з психологічних дисциплін, з незначними недоліками; володіння інтегральною фаховою компетентністю на високому рівні

71-75%	141-150	Абітурієнт знає програмний матеріал з психологічних дисциплін повністю, має практичні навички в психологічному аналізі психологічних проблем, але допускає неточності та незначні помилки в підборі психологічних засобів розв'язання психологічних проблем, у побудові експериментального дослідження, застосування засобів психологічної допомоги	<u>Вищий за середній:</u> знання програмного матеріалу з психологічних дисциплін у повному обсязі, але з допущенням поодиноких неточностей та незначних помилок; володіння інтегральною фаховою компетентністю на вищому за середній рівні
61-70%	121-140	Абітурієнт опанував програмний матеріал з психологічних дисциплін, але його знання мають переважно загальний характер; має недоліки в застосуванні практичних вмінь: в підборі психологічних засобів розв'язання психологічних проблем, у побудові емпіричного дослідження, застосування засобів психологічної допомоги	<u>Достатній:</u> знання програмного матеріалу з психологічних дисциплін у повному обсязі, але з допущенням певної кількості помилок та неточностей; володіння інтегральною фаховою компетентністю на достатньому рівні
50-60%	100-120	Абітурієнт володіє основною психологічною термінологією, в основному опанував програмним матеріалом з психологічних дисциплін, але часто допускає неточності та помилки в підборі психологічних засобів розв'язання психологічних проблем, у побудові емпіричного дослідження, застосування засобів психологічної допомоги.	<u>Задовольняючий мінімальні критерії:</u> Знання програмного матеріалу з психологічних дисциплін на рівні, нижчому за середній, з допущенням великої кількості помилок та неточностей; володіння інтегральною фаховою компетентністю на рівні,

			що задовольняє мінімальні критерії
Менше 50%	1-99 балів	Абітурієнт має фрагментарні знання з психологічних дисциплін. Не володіє професійною термінологією, понятійним апаратом. Не сформовані знання та практичні навички в підборі психологічних засобів розв'язання психологічних проблем, у побудові емпіричного дослідження, застосуванні засобів психологічної допомоги.	<p><u>Незадовільний, абітурієнт не склав вступний іспит:</u></p> <p>фрагментарні знання з психологічних дисциплін;</p> <p>не сформованість практичних навичок розв'язання психологічних проблем;</p> <p>відсутність володіння інтегральною фаховою компетентністю.</p>

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ I

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Визначення психології як науки, її значення, загальні завдання.

Предмет психології. Походження слова "психологія". Значення психологічних знань для розвитку людства і життєдіяльності людини. Роль психології у пізнанні свого "Я", у здійсненні нормального спілкування з людьми (друзями, у сім'ї, на виробництві). Значення психології для педагогічної діяльності працівників освіти. Особливості психології як науки: а) психологія – наука про найскладніше, про психіку як властивість мозку; б) поєднання об'єкта та суб'єкта пізнання у психології; в) явища, які вивчаються психологією, притаманні усім людям; г) психологія як наука, що конструює людину. Загальні завдання психологічної науки: 1) науково-дослідні; 2) діагностичні; 3) корекційні. Визначення предмета психології. Розподіл психічних явищ на процеси, властивості та стани. Поняття про психіку. Основні функції психіки. Будова нервової системи людини. Поняття про аналізатор. Будова головного мозку. Будова кори головного мозку. Співвідношення психічних явищ і роботи мозку. Теорія умовно-рефлекторного навчання І. П. Павлова. Вчення М. О. Бернштейна про участь психіки у регулюванні рухів. Теорія функціональних систем за П. К. Анохіним. Основні структурно-функціональні блоки мозку в керуванні поведінкою (теорія О. Р. Лурії). Проблема співвідношення фізіологічних і психічних процесів. Функціональна асиметрія півкуль. Загальні властивості відображення. Система та рівні основних форм відображення. Життєві приклади властивостей відображення.

Тема 2. Сучасна психологія: її принципи, структура і місце в системі наук.

Сучасна психологія, її принципи: принцип детермінізму, принцип єдності свідомості й діяльності, принцип розвитку (С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв, Б. Г. Ананьєв, Б. М. Теплов та ін.) Психологія як складна система наук, які пов'язані з основними видами людської діяльності. Загальні, спеціальні, фундаментальні та прикладні галузі психологічної науки. Класифікація галузей психології за основними психологічними принципами (розвитку, єдності свідомості та діяльності, детермінізму). Коротка характеристика різних психологічних наук. Поняття про загальну психологію, її структуру. Зв'язок психології з іншими науками за Б. Г. Ананьєвим, Б. Ф. Ломовим. Зв'язок психології з філософією, соціологією, педагогікою, технічними та природничими науками.

Тема 3. Методи сучасної психології.

Розмежування таких понять як метод, методологія, методика. Класифікація методів за Б. Г. Ананьєвим: організаційні, емпіричні, методи опрацювання даних (кількісний і якісний метод), інтерпретаційні методи. Коротка порівняльна характеристика основних і додаткових методів дослідження. Основні методи

(спостереження, самоспостереження, експеримент), їх характеристика і різновиди. Бесіда, анкетування, інтерв'ю, біографічний метод, соціометрія, тести та інші додаткові методи, їх аналіз і класифікація. Основні принципи проведення психологічних досліджень: детермінізму (причинної обумовленості), об'єктивності, розвитку, системності; генетичний принцип, принцип різноплановості досліджень, принцип взаємовпливу. Вимоги щодо організації психологічного дослідження: його планування, місця проведення, технічного оснащення, вибірки досліджуваних, інструкцій, протоколів, кількісної і якісної обробки результатів. Основні етапи психологічного дослідження: підготовчий, збору фактичних даних, обробки результатів та інтерпретації отриманих даних. Вибір мір центральної тенденції. Статистична обробка результатів психологічного дослідження.

Тема 4. Розвиток психіки в процесі еволюції тварин і становлення людини.

Поява живих істот. Матеріалістичне й ідеалістичне розуміння сутності та походження психіки. Особливості матеріалістичного відображення. Виникнення нервової системи та її роль у розвитку психіки. Розвиток психічного відображення у тварин (матеріалістичний підхід). Гіпотеза О. М. Леонтьєва "Про стадії та рівні психічного відображення у тварин", її уточнення і подальша розробка К. Е. Фабрі. Стадія елементарної сенсорної психіки, її нижчий і вищий рівні. Стадія перцептивної психіки, аналогічні рівні її розвитку, включаючи найвищий. Види інтелектуальної поведінки, що спостерігається у тварин. Виокремлення особливої орієнтовнодослідницької фази в діяльності тварини. Ідеалістичне розуміння існування і розвитку психічного: гіпотеза Т. де Шардена. Основні форми розвитку поведінки у філогенезі: інстинкти, навички, інтелектуальна поведінка; їх характеристика. Психіка та еволюція нервової системи. Тропізм, його сутність. Поняття про сітьовидну (мережеву), гангліозну (вузлову) та трубчасту рівні розвитку нервової системи. Порівняння психіки тварин і людини. Пізнавальні процеси у тварин і людини (відчуття, сприйняття і пам'ять). Інтелект, уявлення та мислення у людини і тварини. Емоційне життя тварин і людини. Мотивація поведінки у людини та тварин, особливості їх спілкування. Співвідношення біологічного і соціального в індивідуальній суспільній поведінці людини.

Тема 5. Свідомість і несвідоме в життєдіяльності людини.

Свідомість як вищий рівень психічного відображення та саморегуляції. Основні ознаки свідомості. Структура свідомості. Взаємозв'язок розвитку мозку і свідомості людини. Роль праці у формуванні та розвитку свідомості людини. Концепція О. М. Леонтьєва. Поняття несвідомого. Види неусвідомлюваних психічних явищ. Три класи неусвідомлюваних психічних явищ за Ю. Б. Гіппенрейтер. Несвідомі механізми свідомих дій, їх сутність. Теорія установки (настанови) Д. М. Узнадзе. Рівні соціальних диспозицій за В. О. Ядовим. Характеристика неусвідомлюваних збудників свідомих дій. Дослідження цього

питання З. Фрейдом. Поняття "надсвідомих" процесів. Ілюзії сприйняття, помилки установки, механізми психологічного захисту.

Тема 6. Особистість. Загальні поняття про особистість.

Визначення поняття "особистість". Співвідношення понять "індивід", "особистість", "суб'єкт", "індивідуальність". Структура особистості за К. К. Платоновим, Б. Г. Ананьєвим. Структура особистості за А. В. Петровським, О. Г. Ковальовим. Основні періоди розвитку психології особистості. Проблема особистості в працях античних філософів. Дослідження проблем особистості в ХІХ ст. (клінічний період). Класифікація теорій особистості у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці (М. Й. Варій, Б. В. Зейгарник, Р. С. Немов, О. Б. Столяренко, Л. Хьєл та Д. Зіглер тощо). Теорії особистих рис (Ф. Олпорт, Дж. Кеттел). Біхевіористичний підхід до розгляду проблеми особистості (Б. Скінер та ін.). Когнітивні концепції та проблема особистості (Ж. Піаже, Г. Келлі та ін.). Психодинамічні теорії особистості (З. Фрейд, А. Адлер, К. Юнг, К. Хорні, Г. Салліван). Гуманістичний підхід до проблеми особистості (Ф. Перлз, К. Роджерс, А. Маслоу, Ш. Бюллер). Французька соціологічна школа. Концепція особистості П. Жане. Системно-діяльний та історико-еволюційний підходи (Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, О. М. Леонтєв, А. В. Петровський та ін.). Поняття мотиву та мотивації. Класифікація мотивів. Система усвідомлюваних мотивів, інтереси, переконання, прагнення. Неусвідомлювані мотиви: установка (настанов), потяг. Види установок (настанов), їх структура. Поняття про спрямованість особистості. Види спрямованості. Життєві цілі особистості. Фрустрація. Рівень домагань. Локус контролю. Самооцінка особистості. Значення самооцінки і рівня домагань для розвитку особистості. Поняття самосвідомості, етапи її формування, структура і функції.

Тема 7. Діяльність. Поняття про діяльність.

Діяльність і активність. Основні відмінні риси діяльності. Потреби як джерело активності. Розподіл потреб за походженням і предметом. Структура діяльності. Класифікація мотивів, дій, мети. Компоненти дій та їх функції. Інтеріоризація та екстеріоризація психічних дій у діяльності людини. Освоєння діяльності. Навички та вміння, їх сутність і класифікація. Етапи формування навичок. Поняття про звички, їх види. Особливості формування звичок та їх роль в життєдіяльності людини. Основні види діяльності. Ігрова діяльність. Її психологічні особливості. Роль гри в розвитку дитини. Спілкування як діяльність. Навчання як різновид діяльності. Психологічні компоненти трудової діяльності. Вирішення питань про розвиток особистості залежно від теорії, згідно з якою він розглядається. Епігенетична концепція розвитку особистості Е. Еріксона. Розуміння особистісного розвитку за А. Маслоу, В. Франклом, Е. Фроммом.

Тема 8. Спілкування та мовлення.

Визначення спілкування та його різновиди. Єдність спілкування і діяльності. Спілкування як обмін інформацією. Вербальні та невербальні засоби комунікації.

Оптико-кінетична система знаків, її сутність. Паралінгвістика та екстралінгвістика, їх значення. Поняття про проксеміку та візуальне спілкування. Мова і мовлення. Фізіологічні основи мовлення. Основні види мовленнєвої діяльності. Усне (монолог, діалог і афективне мовлення) та письмове мовлення, їх характеристика. Спілкування як розуміння людьми один одного. Механізми сприйняття людьми один одного, їх аналіз (ідентифікація, емпатія, стереотипізація, рефлексія). Поняття про каузальну атрибуцію. Сутність ефектів ореолу, новизни. Зворотний зв'язок у спілкуванні. Техніка та прийоми спілкування. Тренінг спілкування. Спілкування як взаємодія людей. Соціальний контроль і соціальні норми. Роль і рольові очікування в процесах спілкування. Такт і безтактовність. Міжособистісний конфлікт. Педагогічне спілкування, його сутність і значення. Сміслові бар'єри і такт у педагогічному спілкуванні.

Тема 9. Психологія міжособистісних взаємин у групах.

Поняття про групу. Походження терміну "група". Класифікація груп у психології. Особливості малих і великих груп. Поняття про рівень групового розвитку. Багаторівнева структура міжособистісних взаємин. Характеристика груп різного рівня розвитку згідно з Л. І. Уманським (параметрична концепція колективу) та А. В. Петровським (стратометрична концепція колективу). Диференціація в групах і колективах. Міжособистісний вибір. Соціометрія як спосіб дослідження емоційно-безпосередніх взаємин у середині малої групи за Джекобом Морено. Мотиваційне ядро вибору в міжособистісних взаєминах. Референтометрія як експериментальна процедура. Поняття про референтну групу, її характеристика. Типи лідерів. Інтеграція в групах різного рівня розвитку. Внутрішньогрупова ідентифікація. Згуртованість групи як ціннісно-орієнтаційна єдність. Покладання та прийняття відповідальності. Учнівські групи: психологічні особливості роботи. Психологічні аспекти організації спільної навчальної діяльності. Неформальні учнівські групи, їх особливості залежно від віку дитини. Основні типи дружніх співтовариств.

Тема 10. Увага.

Увага як психологічний феномен. Основні характеристики уваги. Увага та свідомість. Психологічні теорії уваги. Класифікація теорій уваги за М. М. Ланге, теорія Т. Рібо. Концепція уваги П. Я. Гальперіна. Фізіологічні механізми уваги. Види уваги: зовнішня та внутрішня. Колективна, групова та індивідуальна увага. Мимовільна увага та фактори, які її збуджують. Особливості довільної уваги. Післядовільна увага. Основні властивості уваги. Психофізіологічні характеристики стійкості уваги та її основні умови. Переключення, стійкість та об'єм уваги. Концентрація та розподіл уваги. Методи вивчення властивостей уваги. Неуважність, її причини. Уявна та справжня неуважність. Основні етапи розвитку уваги дитини. Чинники розвитку уваги за Л. С. Виготським. Основні способи формування та засоби керування увагою.

Тема 11. Відчуття.

Поняття про відчуття. Життєве значення відчуттів. Фізіологічна основа відчуттів. Будова аналізатора за І. П. Павловим. Класифікація відчуттів. Види відчуттів, їх характеристика. Зорові, слухові, смакові, нюхові, тактильні, больові, температурні, статичні, кінестетичні, органічні відчуття, їх аналіз. Основні властивості відчуттів: якість, інтенсивність, локалізованість, тривалість, їх особливості. Загальні закономірності відчуттів (пороги чутливості, адаптація, взаємодія, сенсibilізація, контраст, синестезія), їх характеристика.

Тема 12. Сприймання.

Поняття про сприймання. Значення сприймання в життєдіяльності людини. Відмінність сприймання від відчуття. Фізіологічна основа сприймання. Сутність орієнтувального рефлексу за І. П. Павловим. Основні особливості сприймання (предметність, константність, аперцепція, осмислення та узагальнення, вибірковість, ілюзія), їх сутність. Класифікація сприймання за провідним аналізатором. Види сприймання за ознакою форми існування матерії. Характеристика сприймання простору, часу та руху. Навмисне і ненавмисне сприймання, їх аналіз. Перехід сприймання в спостереження. Сутність спостереження. Спостережливість, її визначення. Індивідуальні особливості сприймання.

Тема 13. Пам'ять.

Поняття про пам'ять. Значення пам'яті в житті та діяльності людини, у навчанні, вихованні, спілкуванні з людьми. Теорії пам'яті в психології. Асоціативна теорія пам'яті. Поняття про асоціації та її основні види: за змістом, сумісністю, подібністю і контрастом. Гештальт-теорія пам'яті. Смыслова концепція пам'яті А. Біне та К. Бюллера. Психоаналітична теорія пам'яті. Механізми забування за З. Фрейдом. Біхевіоризм і проблема пам'яті. Діяльнісна теорія пам'яті (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, П. І. Зінченко, П. Жане, А. О. Смирнов). Фізіологічні основи пам'яті. Основні види пам'яті. Класифікація окремих видів пам'яті: за характером психічної активності, за характером мети діяльності, за тривалістю закріплення та збереження матеріалу. Рухові, емоційні, образні, словесно-логічні види пам'яті, їх сутність. Короткочасна, довгострокова та оперативна види пам'яті, їх особливості. Характеристика довільної, мимовільної, післядовільної пам'яті. Основні види запам'ятовування: довільне, мимовільне, логічне, механічне. Метод повторення. Цілісний, частковий і комбінований способи запам'ятовування. Умови ефективного запам'ятовування. Відтворювання як процес пам'яті. Види відтворювання. Пригадування. Пізнавання та відтворювання, їх відмінність. Забування як процес пам'яті, його сутність. Умови ефективного запам'ятовування. Закон забування Г. Еббінгауза. Явище ремінісценції. Характеристика ретро- та проактивного гальмування. Поняття про ретроградну амнезію. Швидкість, точність, міцність і готовність як індивідуальні відмінності в процесах пам'яті, їх характеристика. Типи пам'яті: зорова, слухова та рухова, їх сутність. Змішані типи пам'яті. Залежність типу пам'яті від особливостей виховання. Основні порушення пам'яті. Амнезія. Прогресуюча амнезія, її особливості. Закон Т. Рібо.

Тема 14. Мислення.

Основні характеристики мислення. Взаємозв'язок мислення та мови. Соціальна природа мислення. Фізіологічні основи мислення. Функції мислення. Поняття як форма мислення. Зміст і обсяг понять, види понять, правила, їх визначення. Судження та умовиводи. Види суджень і умовиводів. Поняття про індукцію та дедукцію. Логічні операції мислення: порівняння, аналіз, синтез, абстракція, узагальнення, конкретизація; їх характеристика. Проблемна ситуація та задача. Поняття про проблемну ситуацію. Етапи вирішення задач. Класифікація мислення: теоретичне, практичне, їх ступінь. Особливості основних видів мислення – понятійного, образного, наочно-образного, наочнодійового, логічного. Індивідуальні відмінності в мисленні людини: глибина, широта, гнучкість, самостійність, швидкість, послідовність як властивості розуму. Основні етапи формування мислення. Філогенетичні та онтогенетичні аспекти розвитку мислення. Теорія розвитку інтелекту Ж. Піаже. Дослідження проблеми формування понять, проведені Л. С. Виготським і Л. С. Сахаровим. Інформаційна теорія інтелектуально-когнітивного розвитку Д. Клара і Дж. Уоллеса.

Тема 15. Уява.

Поняття про уяву, її основні відмінності від образів пам'яті та сприйняття. Механізми процесу уяви. Роль уяви в житті людини. Фізіологічні основи уяви. Основні функції уяви. Класифікація видів уяви. Мимовільна та довільна уява, їх сутність. Особливості активної та пасивної уяви. Характеристика репродуктивної та творчої уяви. Поняття про мрію як уяву бажаного майбутнього. Аналітико-синтетичний характер уяви. Основні форми синтезування образів уяви: аглютинація, гіперболізація, аналогія, схематизація, типізація; їх аналіз. Індивідуальні особливості уяви та її розвиток. Відмінність між людьми за ступенем розвитку уяви та за типом уявлень, якими вони найчастіше оперують. Характеристика ступеня розвитку уяви. Основні типи уяви. Етапи розвитку уяви. Індивідуальний характер розвитку уяви. Загальне уявлення про творчість. Значення уяви для творчості. Концепція Т. Рібо. Етапи творчості за Г. Уоллесом. Рівні творчих задач за Г. С. Альтшуллером.

Тема 16. Емоції та почуття.

Значення емоцій і почуттів у життєдіяльності людини. Визначення емоцій і почуттів, спільне і відмінне між ними. Основні функції емоцій і почуттів. Проблема емоцій у XVIII-XIX ст. Концепція У. Гербата, В. Вундта. Концепція походження емоцій Ч. Дарвіна. Теорія емоцій У. Джемса – Г. Ланге. Активаційна теорія Г. Ліндсея-Д. Хебба. Теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера. Інформаційна концепція емоцій П. В. Симонова. Фізіологічні основи емоцій. Роль другої сигнальної системи у формуванні емоцій. Форми переживання почуттів. Поняття про афект. Стрес, його види та основні фази. Настрої, їх особливості. Емоції та почуття як основні форми переживання, їх сутність. Класифікація емоцій за Б. І. Додоновим. Поняття про фундаментальні емоції згідно з К. Ізардом. Почуття, їх

сутнісна характеристика. Пристрасть, щастя, любов як особливі види стійких почуттів, їх особливості. Види вищих почуттів: моральні, інтелектуальні, естетичні, практичні. Їх сутність.

Тема 17. Воля.

Поняття про волю. Довільні та мимовільні дії. Особливості довільних рухів і дій. Характеристика вольових дій. Психологічна структура вольового акту. Зв'язок волі та почуттів. Проблема волі в працях античних філософів. Проблема волі в період середніх віків і епохи Відродження. Екзистенціалізм – "філософія існування". Підхід І. П. Павлова до проблеми волі. Концепція волі в працях М. О. Бернштейна. Психоаналітичні концепції волі. Фізіологічні основи волі. Роль другої сигнальної системи у формуванні вольових дій. Значення потреб, емоцій, інтересів і світогляду у формуванні вольових дій. Вольові якості особистості. Апраксія і абулія. Компоненти вольових дій. Роль потягів і бажань у формуванні мотивів і мети діяльності. Зміст, мета та характер вольових дій. Рішучість і процес прийняття рішення. Типи рішучості за В. Джеймсом. Боротьба мотивів і виконання прийнятого рішення. Основні властивості волі. Самоконтроль і закономірності формування вольових дій у дитини. Роль свідомої дисципліни у формуванні волі.

Тема 18. Темперамент.

Поняття про темперамент. Темперамент як властивість особистості. Визначення темпераменту, його основних типів: холеричного, сангвінічного, флегматичного та меланхолічного. Історія розвитку вчення про темперамент. Вчення про темперамент Гіппократа та К. Галена. Типологія Е. Кречмера. Вчення І. П. Павлова. Типи нервової системи, досліджені Б. М. Тепловим, В. Д. Небиліциним, В. С. Мерліним. Психологічні характеристики темпераменту та особливості діяльності особистості. Характеристика типів темпераменту за основними показниками. Роль темпераменту в праці та навчанні. Темперамент і проблеми виховання. Вимоги діяльності та тип темпераменту.

Тема 19. Характер.

Поняття про характер. Визначення характеру. Характер як прижиттєве утворення. Співвідношення характеру та темпераменту. Структура характеру. Класифікація рис характеру. Прояв характеру через діяльність, ставлення до інших людей, інтереси, емоційність, волю. Мотиваційні та інструментальні риси особистості. Теоретичні та експериментальні підходи до вивчення характеру. Типологія характеру як центральна проблема експериментальних досліджень і теоретичних пошуків. Різні напрямки "характерології". Концепції К. Леонгарда та А. Є. Лічка. Соціальна типологія характерів за Е. Фроммом. Особливості формування характеру в дитячому віці. Сенситивний період для формування характеру. Роль взаємодії дитини та дорослого у формуванні характеру. Особливості формування характеру в дошкільному та шкільному віці. Трансформація характеру впродовж життя. Самовиховання. Роль праці у формуванні характеру.

Тема 20. Здібності.

Поняття про здібності. Важливі особливості здібностей. Визначення здібностей за Б. М. Тепловим. Класифікація здібностей. Теоретичні та практичні здібності. Навчальні та творчі здібності. Основна класифікація рівнів розвитку здібностей. Природжені задатки та генотип. Розвиток задатків як соціально-обумовлений процес. Потенційні та актуальні здібності. Співвідношення загальних і спеціальних здібностей. Обдарованість. Компенсація здібностей. Майстерність і талант. Геніальність. Перші теорії здібностей. Концепція здібностей Ф. Галля і Ф. Гальтона. Близнюковий метод у дослідженні здібностей. Роль особливостей виховання для розвитку здібностей. Концепція здібностей К. Гельвеція. Біосоціальна природа здібностей людини. Основні етапи розвитку здібностей. Роль гри у формуванні здібностей. Особливості сімейного виховання і розвиток здібностей. Умови макросередовища та розвиток здібностей.

Тема 21. Історичний нарис розвитку психології.

Виникнення психологічних знань. Анімізм як історично перше вчення про душу. Проблема взаємозв'язку тіла та душі. Матеріалістичне розуміння душі. Досягнення в розвитку психології, пов'язані з матеріалізмом й ідеалізмом. Стан психологічної науки на початку епохи Відродження. Розвиток психології за період від епохи Відродження до середини XIX ст. Успіхи механіки та її вплив на інші науки. Вчення Р. Декарта про рефлексію. Виникнення інтроспекції як основного методу психологічних досліджень. Асоціативна психологія та її розвиток. Відкриття в галузі анатомії та фізіології центральної нервової системи. Перетворення психологічних знань із середини XIX ст. до другої половини XX ст. Успіхи медицини і психіатричної практики, поглиблене розуміння законів роботи мозку людини. Виникнення теорії еволюції Ч. Дарвіна та її вплив на розвиток психології. Психологія як самостійна наука. Становлення експериментальної психології В. Вундта, психофізіології та психофізики. Поява тестів і психології індивідуальних відмінностей. Причина та сутність кризи психології на межі XIXXX ст. Становлення нових напрямків науки про поведінку людини та її психологію: біхевіоризм, гештальтпсихологія та фрейдизм. Коротка характеристика кожного з цих напрямків, їх сучасний стан. Когнітивна психологія. Необіхевіоризм і неофрейдизм. Генетична психологія Ж. Піаже. Новітні тенденції розвитку психологічних знань. Історія психологічної думки в Україні.

Розділ II

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Предмет, об'єкт, завдання та структура соціальної психології.

Поняття про соціальну психологію як окрему галузь психологічної науки. Причини виникнення соціальної психології. Три основні підходи у визначенні предмета соціальної психології: соціологічний (В. Колбановський, А. Горячева, А. Баранова, Б. Поршнєв, П. Якобсон, О. Ковальов); психологічний (Є. Кузьмін, В. Селіванов, К. Платонов, К. Шорохова); синтезуючий (Б. Паригін, Н. Мансуров, Д.

Угринович). „Соціальна психіка” як об’єкт дослідження соціальної психології (В. Вичев, О. Ковальов, В. Єрмолін). Завдання та основні напрямки дослідження соціальної психології: взаємодія у системі “Я-інший”; проблеми соціалізації індивіда; активність особистості в соціумі; взаємодія в системі “групагрупа” та ін. Структура соціальної психології за А. В. Петровським: соціальнопсихологічні явища у макросередовищі – велика група (психологія класів, націй, закономірності поширення чуток, моди; масова комунікація); мікросередовищі – мала група (проблеми сумісності, стосунків, розуміння) та соціальнопсихологічні прояви особистості в колективі (ролі, статус, активність). Структура соціальної психології за Б. Д. Паригінім: методологія (основні положення філософії; принципи, закони і категорії соціальної психології; теоретичні передумови для методів, методик і технік конкретних досліджень); феноменологічні основи (проблеми особистості, спілкування та взаємодії у великих і малих спільнотах (сім’я – людство); праксиологічні теорії (прикладні галузі психології). Функції соціальної психології: методологічна (концептуальноідеологічна); теоретико-пізнавальна (прогностично-відображальна); прикладна (практично-інструментальна).

Тема 2. Методи дослідження в соціальній психології.

Рівні дослідження соціальної психології; експериментально-емпіричний; теоретичний; філософсько-методологічний. Методологічні основи соціальної психології: загальна методологія; спеціальна методологія; методологія як сукупність конкретних методичних прийомів. Методика та основні етапи дослідження: програма дослідження (мета, об’єкт, предмет, гіпотеза, завдання); вибіркова (залежні і незалежні змінні) та генеральна сукупність; пілотажне дослідження (збір первинної інформації); збір фактичних даних; інтерпретація даних (кількісне та якісне їх опрацювання); звіт про отримані результати дослідження. Специфіка наукового дослідження в соціальній психології та проблема якості соціально-психологічної інформації: репрезентативність, надійність, валідність, стійкість і точність. Основні групи методів дослідження в соціальній психології: методи збору інформації (спостереження, експеримент, опитування, тестування, вивчення документів та ін.); методи обробки інформації (кореляційний аналіз, факторний аналіз, побудова типологій та класифікацій та ін.). Загальна характеристика конкретних методів соціальнопсихологічного дослідження (соціально-психологічне спостереження; соціально-психологічний експеримент; опитування; соціометрія; тести; метод вивчення документів; контент – аналіз). Група „активних” соціально-психологічних методів: методи соціально-психологічного тренінгу; методи культурнопсихологічного тренінгу; методи соціальної психорегуляції; концептуальнодіалогічні методи соціальної психології (психодрама й соціодрама Дж.Морено; трансактний аналіз Е.Берна; психосинтез Р.Ассаджіолі; психоаналіз З.Фрейд; раціонально-емотивна соціотерапія).

Тема 3. Особистість з погляду соціальної психології.

Проблеми соціалізації особистості на сучасному етапі суспільного розвитку. Основні сучасні підходи до пізнання феномена особистості у соціальній психології. Проблема соціального і біологічного в особистості. Ототожнення особистості з її ставленнями. Визначення особистості як сукупності суспільних відносин. Біосоціальна суть особистості. Соціально-психологічні якості та атрибути особистості: свідомість, динамічність, активність, неповторність та ін. Простори існування та структура особистості. Поняття соціалізації особистості. Первинна та вторинна соціалізація особистості. Структура процесу соціалізації. Різні підходи до визначення етапів соціалізації. Зміст процесу соціалізації в різних наукових напрямках. Критерії соціалізованості особистості. Формування свідомості та самосвідомості у процесі соціалізації. Інститути соціалізації як транслятори соціального досвіду. Роль сім'ї та дитячих закладів у первинній соціалізації людини. Школа як засіб соціалізації через систему освіти та виховання. Середні та вищі навчальні заклади як інститути вторинної соціалізації. Трудові колективи та громадські організації як інститути соціалізації. Вплив великих і малих соціальних груп на процес соціалізації. Основні механізми соціалізації. Стихийні та цілеспрямовані механізми соціалізації. Ідентифікація, наслідування, прийняття та засвоєння соціальних ролей, навіювання, переконання, соціальна фасилітація, конформність. Залежність механізмів соціалізації від характеру соціальних відносин. Соціалізація, розвиток, виховання та адаптація особистості. Поняття соціального потенціалу особистості. Формування захисних функцій особистості у процесі соціалізації. Сучасні уявлення про структуру особистості: особистість як система конструктів, система рис, система особистісних смислів, суб'єкт персоналізації тощо. Соціальні ролі особистості. Конвенціональні (формалізовані – закріплені у суспільстві і визначені позицією індивіда в соціальній взаємодії) та міжособистісні (їх визначають учасники соціальних відносин) соціальні ролі. Ролі, задані на включення людини в соціальні структури і групи та досягнуті завдяки особистісним зусиллям. Соціальний ранг особистості. Чинники, що визначають ранг: продуктивність праці, ставлення до роботи, комунікабельність, уміння відстоювати свою точку зору, професійні здібності тощо.

Тема 4. Механізми соціальної регуляції поведінки особистості.

Структура та функції соціальних установок (настанов) особистості. Поведінка як форма зв'язку організму з умовами існування. Суспільна спрямованість поведінки людини. Соціальна поведінка, її регуляція суспільними нормами права і моралі. Міжособистісна взаємодія як результат соціальної поведінки. Роль спілкування у соціальній регуляції поведінки. Структура соціальної поведінки: поведінковий акт, дія, вчинок. Соціальні і асоціальні дії. Суб'єкти регуляції соціальної поведінки (широкий клас зовнішніх регуляторів – суспільна думка, суспільні відносини, соціальні рухи; духовні морально-етичні норми суспільства, менталітет, субкультура, ідеали, цінності ЗМІ, світогляд, традиції, звички, стереотипи; вузький клас зовнішніх регуляторів – великі соціальні групи (етнос,

класи, професії тощо), малі соціальні групи – спільності, колективи тощо), групові явища (соціальнопсихологічний клімат, колективні уявлення, згуртованість, референтність групи тощо). Загальні регулятори соціальної поведінки (символи, традиції, норми, уподобання, мода, чутки, реклама, стереотипи, комунікація). Особистісні складові соціально-психологічних регуляторів поведінки (соціальний престиж, позиція, статус, авторитет, соціальна бажаність, установка). Внутрішні регулятори соціальної поведінки – психічні процеси (внутрішня мова, судження, умовиводи, інтуїція тощо), психічні стани (афекти, тривожність, фрустрація, релаксація, депресія, агресія, відчуженість тощо) і психічні якості особистості (оцінки, установки, життєва позиція, почуття любові, ненависті, страху, сорому). Соціальні установки як основні утворення, що регулюють поведінку людини. Відмінність у розумінні понять «установка» (Д. Узнадзе) і «соціальна установка» (В. Ядов). Модель диспозиційної структури особистості за В. Ядовим. Дослідження атитюдів у зарубіжній соціальній психології (Л.Терстоун, Ю. Чейв, Г.Олпорт, І. Кец, М. Сміт). Властивості (певний стан свідомості, зумовленість попереднім досвідом, готовність до реакції), функції (егозахисна, адаптивна, пізнавальна, ціннісна), структура (афективний, когнітивний, поведінковий компоненти) атитюда.

Тема 5. Феномен міжособистісного впливу.

Типи міжособистісних стосунків. Поняття про міжособистісні стосунки. Соціальні (формальні) і міжособистісні стосунки. Переваги і недоліки неформальних взаємин. Теорія людських відносин Е.Мейо. Феномен міжособистісного впливу. Чотири напрямки, за якими може класифікуватися міжособистісний вплив: вплив однієї людини на іншу; вплив багатьох людей на одного індивіда, вплив однієї людини на багатьох та вплив багатьох на багатьох. Вплив однієї людини на іншу: теорія обміну (Келлі, Тібот). Принципи реципрокності (взаємності) та «віддати та отримати». Феномени «нога у дверях» та «дверима у лоб» (Р. Чалдіні) як форми маніпуляції, що ґрунтується на почутті соціальної заборгованості. Ефект очевидця; некеровані правилами обміну стосунки (Кларк, Мілз): безкорисливий альтруїзм (донорство, благодійництво тощо). Просторова близькість та фізична привабливість як фактори, що викликають атракцію (потяг однієї людини до іншої). Вплив багатьох людей на одного індивіда: соціальна фасилітація, соціальна інгібіція, конформність, підпорядкування. Форми та особливості їх прояву. Експерименти С. Аша, С. Мілграма, Ф. Зімбардо. Фундаментальна помилка атрибуції. Вплив однієї людини на багатьох: лідерство; керівництво. Харизматичність як риса, притаманна лідерам. Роль особистості і ситуації у ході впливу однієї людини на багатьох. Вплив багатьох на багатьох: поведінка натовпу. Деіндивідуалізація, ірраціональність поведінки. Типи міжособистісних стосунків. Критерії їх виокремлення (глибина, вибірковість, функції стосунків). Класифікація міжособистісних стосунків за М. Обозовим: знайомства, приятелювання, товариські, дружні, любовні, подружні, родинні,

деструктивні. Дружба та самотність як приклади протилежних за змістом міжособистісних стосунків.

Тема 6. Міжособистісні відносини діяльнісного опосередкування.

Ідеї про опосередкованість взаємин людей, об'єднаних на основі спільної діяльності, змістом і цінностями цієї діяльності у вітчизняній психології. Стратометрична концепція А. В. Петровського як уособлення ідей про міжособистісні відносини діяльнісного опосередкування. Основні страти (шари) у структурі міжособистісних відносин у групі (страта А – предметно-діяльнісні характеристики; страта Б – психологічні характеристики; страта В – різні феномени міжособистісних відносин (самовизначення, конформність тощо); страта Г – емоційні зв'язки). Типологія груп, виокремлена А. В. Петровським на основі різної комбінації міжособистісних відносин діяльнісного опосередкування. Змістовна сторона діяльності, соціальна цінність, згуртованість як основні фактори опосередкованості міжособистісних відносин у групах за А. В. Петровським.

Тема 7. Соціально-психологічні механізми міжособистісного сприймання.

Поняття перцепції. Основні чинники міжособистісної перцепції (рівень розвитку самосвідомості, ступінь саморозкриття та інші). Основні механізми міжособистісного сприймання: ідентифікація, емпатія, стереотипізація, рефлексія, каузальна атрибуція. Ефекти, що впливають на успішність міжособистісного сприймання (ефект первинності, ефект новизни, ефект першого враження (установки), ефект ореолу, ефект надуманої згоди, стратегія когнітивного скнарництва (Е. Аронсон).

Тема 8. Статусно-рольова реалізація особистості у структурі міжособистісних відносин.

Поняття статусу у структурі міжособистісних відносин. Типи статусів (правовий, економічний, політичний, професійний, особистісний статуси; формальний / неформальний; заданий / досягнутий; об'єктивний / суб'єктивний; реальний / бажаний тощо). Стабільність, динамічність, рухливість як основні характеристики статусу (М.Н. Корнєв). Статусні права і обов'язки. Авторитет та престиж як головні складові статусу особистості. Широта, глибина, стабільність як основні характеристики авторитету. Особистісні якості, які сприяють утвердженню авторитету особистості. Реальний і штучний авторитет. Механізм утвердження авторитету особистості у міжособистісних відносинах. Різновиди штучного авторитету: «авторитет» резонерства, «авторитет» пригнічення, «авторитет» підкупу, «авторитет» педантизму, «авторитет» відстані. Особистісна позиція та її роль у міжособистісних відносинах. Соціологічний підхід до розуміння особистісної позиції: позиція як щось зовнішнє, роль (І.С. Кон, В.І. Селіванов, А.Д. Глоточкін). Психологічний підхід: позиція як внутрішній компонент, що входить до структури особистості (Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, Б.Д. Паригін, С.Л. Рубінштейн та ін.). Роль як реалізація статусу і позиції особистості у структурі міжособистісних відносин. Класифікація ролей (конвенціональні, міжособистісні, задані, досягнуті, психічні,

психосоматичні, трансцендентні, соціальні). Характер ролі, рольові очікування, генезис ролі. Ролі-зразки, ролі-моделі, рольова поведінка.

Тема 9. Соціально-психологічна характеристика процесу спілкування.

Поняття про спілкування та його багатогранність: як обмін думками, почуттями, переживаннями (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн); як один із видів людської діяльності (Б. Г. Ананьєв, М. С. Коган, І. С. Кон, О. О. Леонт'єв); як специфічна соціальна форма інформаційного зв'язку (О. Д. Урсун, Л. О. Резніков); як взаємодія, стосунки між суб'єктами, що мають діалогічний характер (Г. М. Андрєєва, В. С. Соковнін, К. К. Платонов). Розмежування понять “Спілкування” і “Комунікація”. Психологічна культура як одна із умов успішного спілкування. Якості, значущі для спілкування: комунікативність, контактність, діалогічність, ініціативність, активність та ін. Основні аспекти вивчення спілкування (Л. П. Буєва): інформаційно-комунікативний; інтеракційний, гносеологічний, аксиологічний, нормативний, семіотичний, праксеологічний. Рівні спілкування – макрорівень, мезорівень, мікрорівень; спілкування як фактор розвитку психіки; спілкування в процесі життєдіяльності конкретної людини; спілкування в процесі розв'язання конкретної ситуації та взаємодії в ході її розв'язання. Функції спілкування: контактна, інформаційна, спонукальна, координаційна, розуміння, емотивна, встановлення стосунків, намагання впливу; регулювання спільної діяльності; пізнання; формування свідомості людини; самовизначення індивіда як фактор розвитку суспільства, як фактор розвитку особистості. Операції спілкування: вербальні (за допомогою слів); невербальні (за допомогою міміки, жестів, інтонації); допоміжні (системи різних знаків: дорожніх, морських, карти тощо). Сторони спілкування: комунікативна, інтерактивна, перцептивна. Форми спілкування: зовнішня – внутрішня; м'яка – жорстка; пригнічуюча – підбадьорююча (заохочуюча); груба – доброзичлива; суха – емоційна (В. М. М'ясищев). Структура спілкування: ціль (мета) спілкування: спонукання, гальмування, узгодження взаємних дій; встановлення між партнерами певних емоційних зв'язків і стосунків; засоби спілкування: лінгвістичні (мовні), оптико – кінетичні (жести, міміка, пантоміміка), паралінгвістичні (якість, діапазон, тональність голосу), екстралінгвістичні (паузи, сміх, плач, темп мовлення), просторово-часові (дистанція, час, місце, ситуація); учасники спілкування (люди та результати їх праці); тип зв'язків, що встановився між учасниками спілкування (дружні, напружені, нейтральні, міжособистісні, групові, індивідуальні); форма спілкування (офіційно-рольова, формальна офіційна, неформальна); результати спілкування (вирішення міжособистісних, групових, між групових, індивідуальних проблем; досягнення певних результатів діяльності, взаємодії та ін.). Класифікація та види спілкування: залежно від контингенту учасників (міжособистісне, групове, між групове, масове); за тривалістю – короткотривале, довготривале, постійне, епізодичне; за завершеністю (завершене, незавершене, перерване); за мірою опосередкованості (безпосереднє, опосередковане); специфічні види спілкування: анонімне, ділове,

функціонально-рольове, особистісноорієнтоване, резонансне, педагогічне та ін. Взаємостосунки між людьми в процесі спілкування. Стили спілкування: авторитарний, демократичний, ліберальний; творчо-продуктивний, дружній, дистанційний, подавляючий, популістський, заграваючий, вимогливий, діловий, позиційний (Є. В. Руденський); “спільна творчість”, “дружня прихильність”, “загравання”, “залякування”, “дистанція”, “менторський” (І. М. Юсупов). Індивідуальні особливості спілкування, зумовлені акцентуаціями характеру. Акцентуації характеру як надлишкові властивості особистості. Специфічні особливості спілкування акцентуантів: гіпертимного, дистимного, циклоїдного, емотивного, демонстративного, збудливого, застрягаючого, педантичного, тривожного, екзальтованого, інтровертованого, конформного (за К. Леонгардом).

Тема 10. Конфлікти у спілкуванні.

Конструктивні й деструктивні форми взаємодії. Кризи і конфлікти в житті людини. Життєвий цикл і вікові кризи. Психологічна структура конфлікту: причини виникнення та динаміка розвитку. Особистісні конфлікти (мотиваційні, когнітивні, рольові) та способи їх конструктивного подолання. Основні типи міжособистісних конфліктів (ціннісні, інтересів, із-за порушення норм чи правил взаємодії та ін.) і їх розвиток. Способи вирішення та стратегії поведінки в міжособистісних конфліктних ситуаціях. Розвиток навичок ефективної взаємодії в складних ситуаціях людських стосунків. Екзистенціальні кризові ситуації: проблема смерті; проблема “свободи волі”; екзистенційна ізоляція; проблема сенсу існування та ін.

Тема 11. Особливості комунікативної компетентності особистості.

Техніки ефективного спілкування. Комунікативна компетентність як певні здібності прогнозувати, «вживатися» та управляти ситуацією спілкування. Комунікативний потенціал (комунікативно-виконавча майстерність): певне соціальне обдарування та наявність навичок. Комунікативні навички (емпатійність, навички активного, пасивного і ефлексивного слухання, навички емоційно-психологічної саморегуляції). Комунікативна компетентність як здібність до антиципації (здатності передбачати події), програмування та управління процесом спілкування. Техніки ефективного спілкування («Я» - висловлювань, парафразу, активного, пасивного, рефлексивного слухання, приєднання і ведення співрозмовника тощо). Техніки ефективного ділового спілкування (техніка ведення ділової бесіди, переговорів; конструктивної критики; психологічні засоби при діловому спілкуванні за допомогою листування, за допомогою телефон).

Тема 12. Мала група, її основні соціально-психологічні характеристики.

Класифікація малих груп. Поняття та головні ознаки малої групи: цілі і завдання діяльності; зміст і характер спільної діяльності; усвідомлення членами групи своєї належності до неї; певний тип стосунків між членами групи; визначеність ролей, які виконують певні індивіди; виділення лідерів ін. Функції групи: соціалізації, інструментальна, експресивна, підтримуюча та ін. Основні

параметри групи: композиція (склад) групи; система ролей; статус (позиція) в групі; структура групи. Проблеми дослідження групи. Великі і малі групи. Теоретичні підходи до дослідження групи у зарубіжній та вітчизняній психології: теорія К. Левіна; інтеракціоністська концепція; теорія систем; соціометричний напрямок; психоаналітична концепція З. Фрейда; загальнопсихологічний підхід Р. Л. Кричевського, Є. М. Дубовської; емпірико-статистичний напрямок Р. Кеттела; формально-модельний підхід; теорія підкріплення (Д. Хоманс, Д. Рібо, Г. Келлі); діяльнісний підхід (А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський, Г. М. Андреева); параметрична концепція; організаційно-управлінський підхід (Є. С. Кузьмін). Класифікація груп: за розміром: малі – великі; за мірою опосередкованості: умовна (номінальна) – реальна; за тривалістю взаємодії: тимчасові – постійні; за суспільним статусом: формальні (офіційні) – неформальні (неофіційні); за способом функціонування: лабораторна (штучна) – природна; за мірою відкритості: відкриті – закриті; за мірою значущості міжособистісних стосунків: первинні – вторинні; групи членства – референтні групи; за рівнем розвитку: дифузна група; асоціація (просоціальні, асоціальні); група-кооперація (автоматична, традиційна, спонтанна, директивна, контрактні форми); корпорація, колектив. Поняття про референтну групу. Теорії референтних груп Т. Хаймена, Ч. Кулі, В. Джеймса; А. В. Петровський про референтність як феномен міжособистісних стосунків.

Тема 13. Динаміка групоутворення.

Лідерство і керівництво у малих групах. Групова згуртованість як складний психологічний механізм. Фактори, що впливають на процес згуртованості групи. А. Лотт і Б. Лотт про згуртованість як міжособистісну аттракцію та причини її виникнення. Згуртованість за Д. Картрайтом як результат мотивації групового членства. Згуртованість за А. В. Петровським як ціннісно-орієнтаційна єдність. Міжособистісна сумісність як показник згуртованості групи, злагодженості, спрацьованості. М. Шоу про потребу та поведінкову сумісність; М. М. Обозов і А. М. Обозова про структурну і функціональну сумісність; Р. М. Кричевський та І. Б. Антонова про сумісність, пов'язану з двома видами групової діяльності: інструментальною та емоційною. Поняття про групову динаміку та групові процеси. Механізми групової динаміки: розв'язання внутрішньогрупових суперечностей; “ідіосинкразичний кредит”; психологічний обмін. Основні елементи групової динаміки: цілі групи; норми групи; структура групи (соціометрична, комунікативна, статусна (влади)); проблема лідерства, керівництва; групова згуртованість; фази розвитку групи. Поняття про лідерство як процес організації малої соціальної групи неофіційним лідером. Керівництво як суто управлінський феномен. Динаміка лідерства та керівництва. Теорії походження лідерства і керівництва. Особистісна теорія лідерства (теорія рис, теорія великих людей). Харизматичний лідер. Ситуаційна теорія лідерства. Проблема лідерства і поведінка керівника. Синтетична теорія лідерства. Стилі лідерства і керівництва. Авторитарний стиль, демократичний стиль, ліберальний (потуральний) стиль. Модель типології лідерства Б.Д.Паригіна.

Типологія лідерства К.Левіна. Модель керівництва Ф.Фідлера. Фактори групової динаміки: параметричний підхід до динаміки групового розвитку Л. І. Уманського (група-конгломерат, колектив, антиколектив); фази розвитку групи за І. Ялом і К. Хеком: фаза адаптації, фаза активної роботи, фаза цілеспрямованої діяльності; фази розвитку групи за А. В. Петровським та В. В. Шпалінським.

Тема 14. Групові норми і нормативна поведінка.

Дослідження нормативного впливу більшості і меншості на групу. Групові норми і нормативна поведінка як стандартизовані правила поведінки; соціальні санкції. Причини виникнення групової норми: переслідування спільної мети, прагнення до збереження стабільності групи, наслідування інших груп, страх перед санкціями. Дослідження нормативного впливу групової більшості; експерименти М. Шеріфа, С. Аша. Поняття «конформізм», «конформність». Г. Келмен про три рівні конформної поведінки: підпорядкування, ідентифікацію та інтерналізацію. Поняття «нонконформізм» та самостійність, незалежність особистості. Вплив меншості на групу. Поняття про інтеракціоністську модель групового впливу (меншість може виступати у групі провідником зовнішніх соціальних впливів). Умови впливу меншості на групу та її тактичні засоби.

Тема 15. Соціально-психологічний клімат у колективі і його регуляція.

Поняття соціально-психологічного клімату колективу (СПК). СПК як психологічний настрій, переважаючий у колективі (К.К. Платонов, Б.Д. Паригін, Н.Л. Коломінський). Основні складові та чинники СПК. Моббінг як конфліктна комунікація у колективі, мета якої – виключити певну людину (або групу людей) з трудових відносин. Особливості горизонтального та вертикального моббінгу. Чинники успішності міжособистісних стосунків у колективі. Мережа Томаса – Кілмена про п'ять типових стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях. Позитивна і деструктивна функції конфлікту. Способи регуляції конфліктів у колективах. Практика медіаторства (залучення «третьої» сторони) як ефективний спосіб розв'язання конфліктів.

Тема 16. Різновиди, структура та особливості функціонування великих груп.

Різновиди великих соціальних груп (випадкові, стихійно сформовані / стійкі, довготривалі за своїм існуванням). Загальні ознаки великих груп (за Г. М. Андреевою, Л. Е. Орбан-Лембрик). Структура великої групи: динамічні елементи (потреби, інтереси, настрої); стійкі утворення (традиції, звичаї, ментальність та ін.). Утворення великої соціальної групи та механізми її функціонування. Сталі спільності: етноси, нації, народи, соціальні класи, професійні та вікові групи тощо. Поняття про стихійну групу (натовп, юрба, публіка). Способи впливу в стихійних групах (зараження, навіювання, наслідування). Особливості психології великої соціальної групи. Афективна, когнітивна, мотиваційна, регулятивно-вольова сфери великих груп. Негативний вплив урбаністичного середовища на групову поведінку: гіпотеза урбаністичного перевантаження, ефект очевидців (С. Мілграм), феномен

інформаційного соціального впливу, анонімність і знеособленість (Ф. Зімбардо). Спілкування у великих групах. Масова комунікація як різновид міжгрупового спілкування. Особливості масової комунікації. Масове маніпулювання як засоби психологічного впливу з метою зміни громадської думки у великих групах.

Розділ III

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Вікова психологія як наука.

Предмет і методи вікової психології. Предмет вікової психології. Основні проблеми вікової психології як науки. Взаємозв'язок вікової психології з іншими областями психології. Короткий історичний нарис виникнення і розвитку вікової психології. Методи дослідження вікового розвитку. Головні методи: спостереження, умови та вимоги до його використання; експеримент та його види, особливості проведення. Допоміжні методи: бесіда, анкетування, тести, вивчення продуктів діяльності (аналіз щоденників, листів, мемуарів тощо).

Тема 2. Вітчизняна концепція психічного розвитку людини.

Розвиток людини як процес оволодіння суспільно-історичним досвідом. Історико-культурна теорія розвитку вищих психічних функцій Л. С. Виготського про джерело психічного розвитку, рушійні сили та фактори розвитку. Основні закони психічного розвитку дитини. Проблема співвідношення процесу розвитку і навчання. Поняття про рівень актуального розвитку та зону найближчого розвитку. Поняття про сенситивні періоди. Вікова періодизація психічного розвитку дитини. Критерії психічного розвитку; соціальна ситуація розвитку; провідний вид діяльності; вікові новоутворення; кризи розвитку. Закон чергування, періодичності різних видів діяльності в психічному розвитку Д. Б. Ельконіна. Загальна характеристика вікових періодів.

Тема 3. Зарубіжні концепції психічного розвитку людини.

Питання про співвідношення біологічного і соціального впливу на розвиток. Аналіз проблеми психічного розвитку. Концепція рекапітуляції С. Холла: нормативний підхід до вивчення психіки. Теорія 3-х ступенів розвитку К. Бюлера. Теорія конвергенції двох факторів психічного розвитку В. Штерна. Біхевіоризм і теорія соціального наuczіння А. Бандури. Психоаналітична теорія дитячого розвитку З. Фрейда. Дитячий психоаналіз (А. Фрейд М. Клейн). Епігенетична теорія розвитку особистості Е. Еріксона. Концепція Ж. Піаже про інтелектуальний розвиток дитини. Характеристика основних стадій інтелектуального розвитку за Ж. Піаже (сенсомоторна, доопераційна, конкретних операцій, формальних операцій).

Тема 4. Психічний розвиток дитини у пренатальний період.

Сучасна психологія про важливість пренатального періоду у розвитку дитини. Фізіологічний розвиток дитини у пренатальний період. Енергетичне правило рушійної активності І. А. Аршавського. Психічний розвиток дитини у пренатальний період. Взаємозв'язок між ставленням матері до майбутньої дитини і психічним

розвитком немовляти. 29 Вплив стресу на плід. Поняття про фізіологічну незрілість новонароджених. Народження як новий якісний етап життя. Поняття про базові перинатальні матриці. Характеристика чотирьох базових перинатальних матриць за С. Грофом.

Тема 5. Психічний розвиток дитини 1-го року життя (немовляти).

Період новонародженості. Передумови психічного розвитку новонародженого. Безумовні рефлекси та їх значення для розвитку дитини. Суть кризи новонародженості. Критерії завершення періоду новонародженості. Соціальний та емоційний розвиток дитини першого року життя (немовляти). Соціальна ситуація розвитку (діада "мати-дитина"), провідний вид діяльності – безпосередньо-емоційне спілкування. Розвиток орієнтації в оточуючому середовищі. Сприймання як провідна функція пізнання. Формування способів спілкування з дорослими на 1-му році життя. Почуття довіри до людей, себе. Розвиток рухової сфери немовляти. Повзання. Прямоходіння. Розвиток хапальних навичок, маніпулювання предметами як вид діяльності у немовлячому періоді. Криза першого року життя та шляхи її подолання.

Тема 6. Раннє дитинство (від 1 до 3 років).

Психологічні особливості розвитку дитини від 1 до 3 років. Виникнення нової соціальної ситуації розвитку: дитина – предмет – дорослий. Розвиток предметної діяльності від маніпулювання предметами до їх функціонального використання за призначенням. Раннє дитинство – сенситивний період у розвитку мови. Розумовий розвиток дитини: розвиток сприймання і утворення уявлень про властивості предметів, наочно-дійове мислення, формування узагальнень, виникнення знакової функції свідомості. Передумови формування особистості. Передумови формування особистості. Криза 3-х років життя та шляхи її подолання.

Тема 7. Дошкільне дитинство (від 3 до 6-7 років).

Психічний розвиток дитини дошкільного віку. Провідна роль гри в психічному розвитку. Характеристика гри. Вплив гри на емоційну та вольову сферу. Виникнення ієрархії мотивів. Розвиток пізнавальних процесів: формування наочно-образного мислення, передумови виникнення довільної уваги та довільних форм запам'ятовування, розвиток уяви. Пізнавальна та афективна уява. Формування внутрішньої особистої самооцінки як результат розвитку самосвідомості, етичних уявлень, моральних почуттів. Виникнення совісті. Малювання як передумова оволодіння письмовою мовою. Етапи розвитку дитячого малюнку. Особливості дообразотворчого та образотворчого етапів. Значення малювання для загального розвитку дитини. Проблема психологічної готовності до навчання в школі. Компоненти психологічної готовності: особистісна, інтелектуальна, соціально-психологічна. Криза 7 років та шляхи її подолання.

Тема 8. Молодший шкільний вік (від 6-7 до 11 років).

Психічний розвиток і формування особистості молодшого школяра. Характеристика основних показників готовності дитини до школи. Навчальна

діяльність як провідний вид діяльності дитини молодшого шкільного віку. Довільний характер навчання. Мотиви навчання, спілкування та поведінки. Особливості пізнавальної діяльності молодших школярів. Динаміка співвідношення навчальної та ігрової діяльності. Умови розвитку мотивації досягнення успіху. Роль вчителя. Розвиток довільно-вольової регуляції і формування характеру. Довільна регуляція діяльності у молодшому шкільному віці.

Тема 9. Підлітковий вік (11-15 років).

Психічний розвиток підлітка. Фізіологічні та психологічні передумови перебудови у підлітковому віці. Активізація процесу самопізнання. Загальна характеристика підліткового віку: соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності. "Почуття дорослості". Підліткова криза та шляхи її подолання. Негативізм, протистояння, пошук цілісного образу себе. Особливості спілкування з дорослими. Процес самоствердження (позитивні та негативні форми). Особливості спілкування з однолітками. Реакція групування. Розвиток самосвідомості. Етапи становлення самосвідомості. Пізнавальні процеси: розвиток інтересів (навчальні та позанавчальні) та формального мислення, інтелектуалізація та ускладнення роботи пам'яті. Розвиток загальних та спеціальних здібностей. Психологія агресивної поведінки підлітка.

Тема 10. Ранній юнацький вік (15-17 років).

Поняття про ранню юність. Формування ціннісних орієнтацій. Продовження особистісного самовизначення. Психологічні особливості формування професійних інтересів, нахилів. Професійне самовизначення. Особливості розумової діяльності старших школярів (15-17 років), мотиви навчальної діяльності, вибірковість навчальних предметів. Характеристика пізнавальних процесів: розумова самостійність, творчий характер мислення. Міжособистісні відносини старшокласників: дружба, кохання. Моральне самовизначення. Формування світогляду. Стабілізація внутрішнього життя в ранній юності.

Тема 11. Юність (від 17 до 20-23 років).

Психічний розвиток людини віком від 17 до 22-23 років. Криза 17 років, та шляхи її подолання. Ситуація вибору життєвого шляху. Основні варіанти життєвого шляху: навчання у вищих навчальних закладах, пошук роботи, служба в армії, або втеча від суспільства, занурення у кримінальний світ. Центральні проблеми юності: "Хто я?", "Що я хочу?" та "Що я можу?" Критерії психологічної готовності до дорослого життя. Ідентичність і основні етапи її становлення за Дж. Марша. Сенситивність юнацького віку для формування життєвих цінностей, світогляду. Зосередженість на майбутньому як спрямованість юнацького віку.

Тема 12. Молодість (від 20 до 30 років).

Загальна психологічна характеристика молодості. Реалізація життєвого замислу у молодості. Вибір супутника життя та створення сім'ї. Оволодіння обраною професією. Професійна діяльність. Почуття професійної компетентності. Основні лінії онтогенезу. Гедоністична спрямованість особистості,

духовноморальна та сутнісна спрямованість особистості. Дружба молодих людей. Криза 30 років. Проблема сенсу життя.

Тема 13. Зрілість (від 30 до 60-70 років).

Зрілість як найбільш довготривалий період життя. Особливості розвитку особистості. Продуктивність як прогресивна лінія розвитку. Почуття відповідальності за зміст свого життя перед самим собою та іншими людьми. Проблеми професійної продуктивності. Відносини з дітьми. Зрілість та психологічний вік. Передчасне старіння. Збереження почуття молодості. Основні лінії онтогенезу. Криза середнього віку (37-45 років) та шляхи її подолання. Біографічні та життєві кризи періоду зрілості та шляхи їх подолання.

Тема 14. Пізня зрілість (після 60-70 років).

Загальна психологічна характеристика пізньої зрілості (старості) як завершуючого етапу життя. Умови розвитку. Старіння і психологічний вік. Криза "Я-інтеграції" за Е. Еріксоном. Основні лінії онтогенезу: доживання, зміна провідної діяльності, продовження періоду зрілості. Кінець життя. Усвідомлення найвищої цінності основного змісту свого життя. Біографічні та життєві кризи періоду пізньої зрілості та шляхи їх подолання.

Розділ IV

ПСИХОДІАГНОСТИКА

Теми 1-2. Основи психодіагностики.

Предмет, завдання, функції психодіагностики. Психодіагностика й суміжні напрямки досліджень (диференційна психологія, експериментальна психологія тощо). Основні поняття психодіагностики. Психологічний діагноз. Види діагнозу. Професійно-етичні аспекти психодіагностики. Передісторія психодіагностики. Джерела психодіагностики як науки. Психологічне тестування. Ф. Гальтон і вимірювання індивідуальних відмінностей. Розумові тести Дж. Кетела. Внесок А. Біне у дослідження інтелекту. Ч. Спірмен і структура інтелекту. Психодіагностика в ХХ ст. Тестування в освіті.

Тема 3. Методи психодіагностики.

Класифікація методів психодіагностики. Метод і методика. Операціональна класифікація методів психодіагностики. Категоризація психодіагностичних методів. Методики високого рівня формалізації. Малоформалізовані методики. Аналітичне спостереження. Ознаки пошукового спостереження й аналіз ознак. Стандартизоване спостереження. Експертна оцінка. Узгодженість експертних оцінок. Інтеграція експертних оцінок.

Тема 4-5. Психологічне тестування.

Тест як основний інструмент психодіагностики. Переваги та недоліки тестування. Види тестів. Комп'ютеризовані й комп'ютерні тести. Стандартизація тестів. Основні етапи конструювання тесту: специфікація тесту, вимоги до тестових завдань, оформлення тесту, проведення пілотажного дослідження, визначення

ефективності та складності завдань тесту. Норми й інтерпретація результатів тесту. Факторний аналіз. Надійність. Валідність: очевидна, конкурентна, прогностична, інкрементна та диференційна, змістовна та конструктивна. Етапи психодіагностичного процесу. Етап збору даних. Етап переробки й інтерпретації. Етап психодіагностичного обстеження. Аналітичний етап.

Тема 6-7. Проективні методики.

Графічні методи в психодіагностиці. Діагностика інтелекту методом малюнквого тесту. Проекція З. Фрейда, К. Юнга як основа проективних методик. Тест чорнильних плям Роршаха. Зв'язок властивостей і рис особистості з фантазіями. Тематичний тест аперцепції (ТАТ) і його модифікації (Морган, Мюррей). Кольоровий тест Люшера. Тест фрустрації Розенцвейга. Графічні проективні методики: тести «Намалюй людину», «Намалюй тварину», «Намалюй дерево». Методика «Незакінчені речення». Артефакти й помилки психодіагноста. Інструментальні помилки. Тест „Конструктивний малюнок людини з геометричних фігур” Е. Махоні. Психодіагностичний комплекс графічних тестів. Діагностичні процедури, що включають графічні завдання. Тест „Вільний малюнок”. Тест „Картина світу”. Тест „Автопортрет”. Використання проективних методик в роботі з дітьми. Тест „Малюнок сім'ї” Т. Хоментаскас. Тест «Неіснуюча тварина». Методика «Дім. Дерево. Людина». «Тест руки»: діагностика агресивності. Діагностика інтелекту методом малюнквого тесту. Оцінка інтелекту, досягнень і успішності методом малюнквого тесту в системі психологопедагогічної діагностики. Показники психічного розвитку й діагностики інтелекту. Розвиток графічного образу. Тест „Намалюй людину” Ф. Гудинаф як метод діагностики інтелекту.

Тема 8. Візуальна психодіагностика і її методи

Вікові особливості людини. Психологічні відмінності чоловіків і жінок. Візуальна психодіагностика інтелектуальних функцій. Типи людей і їхніх характерні відмінності. Астенік, пікнік, атлетик, диспластик. Художній, розумовий і проміжний тип. Особливості типів темпераменту і їхні зовнішні прояви. Типологія Лассалья: жовчно-сангвіністичний, жовчно-лімфатичний, жовчомеланхолійний, сангвініко-лімфатичний, сангвініко-меланхолійний, лімфатикомеланхолійний. Сангвінік, флегматик, меланхолік, холерик. Основи фізіогноміки: історія і сучасність. Рука як джерело психологічної інформації. Фізіогномічні системи Галя, Порти, Ламброзо, Лафатера й ін. Дермогліфіка. Загальні характеристики невербальної поведінки: (постава, хода, посадка, жести, типи дистанції). Бесіда й спостереження як метод візуальної діагностики. Комунікативні бар'єри, значеннєві бар'єри. Методи аналізу документів, контент-аналіз, біографічний метод, графологічний і морфологічний аналіз. Нумерологічний метод.

Тема 9. Шкільна психодіагностика, її завдання.

Діагностика готовності до школи. Тестування в освіті. Психолого-педагогічні завдання шкільної психодіагностики. Функції психолога. Освітня й виховна

діяльності й завдання діагностики. Диференційоване навчання. Способи вирішення педагогічної проблеми. Діагностика загальної обдарованості. Методики визначення готовності до навчання. Орієнтаційний тест шкільної зрілості А. Керна-Я. Ієрасека. Проблема готовності до школи в психології й педагогіці. Педагогічний підхід. Психологічний підхід. О. М. Леонт'єв про провідну діяльність дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Д. Б. Ельконін про новоутворення і сенситивні періоди дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Готовність до школи. Л. І. Божович про особистісний розвиток дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Довільність поведінки (Н. І. Гуткіна) . Основні вимоги школи (Бугрименко О.А., Венгер О. Л., Поливалова К. Н., Сушкова О.Ю). Особистісна зрілість дошкільника у роботах О. Є. Кравцової. Результати досліджень готовності до шкільного навчання О.Л. Венгер, Ю.З. Гільбух. Логіка класичних принципів тестування. Вікова норма інтелектуального розвитку дошкільника. Психологічний вік. Тестування в освіті. Тести досягнень і здібностей. Батарей методик загальних досягнень: переваги й значення. Стандартизовані тести з конкретних навчальних предметів. ШТРР.

Тема 10. Діагностика порушень у розвитку.

Діагностика розумового розвитку. Тести загального інтелектуального розвитку. Поняття порушеного розвитку. Первинні порушення. Вторинні й третинні дефекти. Головне завдання психодіагностики порушень розвитку. Історія дефектологічної діагностики. Зародження інтелектуальних тестів. Структура профілю тестових результатів (Г. І. Росолімо). Принципи дефектологічної діагностики. Сучасна дефектодіагностика. Диференціальна багатовимірна оцінка. Закономірності розвитку. Сенситивність періодів. Закономірності порушень у розвитку (Л. С. Виготський). Структурний аналіз. Оцінка результатів обстеження. Визначення первинних порушень і вторинних недоліків. Етапи діагностичної процедури. Проблеми стандартизації. Розумовий розвиток і інтелект. Поняття рівень розумового розвитку, інтелект, навченість. Діагностика інтелектуального рівня. Тест Д. Векслера. Форми шкал Д. Векслера і їхня відмінність від тестів Стенфорд-Бине. Тест Р. Амтхауера. Діагностика просторового, вербального, логічного компонентів мислення. Тест «Визначення загальних здібностей» Г. Айзенка, «Прогресивні матриці Равена», вільний від культури тест на інтелект (CFIT) Р. Кеттелла. Тест відтворення колишнього порядку на дошці Е. Сегена. Лабіринтовий тест С. Портеуса. Проблеми психодіагностики розумового розвитку. Асоціація по вивченню розумової неповноцінності.

Тема 11. Діагностика пізнавальних процесів особистості

Пізнавальні, або когнітивні процеси: пам'ять, увага, мислення. Комплексне дослідження пізнавальних процесів. Довільне і мимовільне запам'ятовування. Методика П. І. Зінченка. Тести на запам'ятовування цифр, слів, картинок. Методика «10 слів». Методика «Піктограма». Дослідження оперативної, наочно-образної і вербально-логічної пам'яті. Дослідження показників уваги: обсягу, стійкості, концентрації, переключення, розподілу. Методика Мюнстерберга. Методики

«Червоно-чорні таблиці» Шульте та «Коректурна проба» Бурдона-Анфімова. Методика кілець Е. Ландольта. Дослідження наочно-дійового, наочного-образного і логічного мислення у дітей. Методики «Виключення зайвого», «Нісенітниця», «Пори року», «Кому чого не вистачає», «Розділи на групи». Логічні задачі О.З. Зака. Дослідження вербального і асоціативного мислення дорослих. Методики «Тлумачення прислів'їв», «Числові ряди», «Прості аналогії», «Складні аналогії», «Виділення істотних ознак». Специфіка вікових змін пізнавальних процесів упродовж онтогенезу людини.

Тема 12. Розвиток і діагностика здібностей.

Психологічна структура здібностей. Проблема обдарованості. Здібності, обдарованість, талант. Розвиток здібностей – основна проблема психодіагностики. Ступінь вираженості обдарованості. Ступінь вираженості та інтегрованості окремих здібностей. Інтегрованість і загальна обдарованість. Вивчення здібності учнів до адаптації в навчальній діяльності. Критерії успішності професійної адаптації. Адаптаційна карта. Адаптивні здібності. Діагностика й розвиток креативності. Підходи й методики діагностики креативності. Тести Г. Айзенка. Тести на креативність Я. А. Пономарьова. Тести Е. Торренса, Дж. Гілфорда. Дивергентність мислення. Тести Д. Б. Богоявленського.

Тема 13. Діагностика психофізіологічних та характерологічних особливостей особистості.

Основні властивості нервової системи людини. Методика діагностики проявів лабільності нервової системи в мисленнєво – мовленнєвій діяльності «Виконання інструкції». Теплінг-тест. Малоформалізовані методики виявлення психофізіологічних особливостей людини. Поняття темпераменту. Опитувальник ЕРІ Г. Айзенка. Методика Я.Стреляу. Підхід П. К. Анохіна до визначення темпераменту. Методика В. М. Русалова. Діагностика акцентуацій характеру. Тести К. Леонгарда, Г. Шмішека. Патохарактерологічний діагностичний опитувальник (ПДО) А. Є. Лічко. МПДО С. І. Подмазіна.

Тема 14. Діагностика психічних станів та емоційно - особистісної дезадаптації.

Поняття психічних станів. Опитувальник диференційованої самооцінки функціонального стану (САН). Тривожність як стан і особистісна риса. Опитувальник для оцінки тривоги / тривожності Ч. Спілбергера. Фрустрація. Методика Розенцвейга. Поняття адаптації і дезадаптації. Прояви дезадаптованості у школярів. Методика діагностики соціально-психологічної адаптованості К. Роджерса і Р. Даймонда.

Тема 15. Діагностика мотиваційно-потребової сфери і саморегуляції особистості.

Концептуальне описання мотиваційної сфери і саморегуляції людини. Діагностика мотивації досягнень і уникнення невдач. Методика Елерса. Методика діагностики мотивації аффіліації А. Меграбіана. Діагностика мотивації учбової

діяльності у різних вікових періодах. Опитувальники особистісних цінностей: методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. О. Леонтьєва.

Тема 16. Самосвідомість як об'єкт психодіагностики.

Поняття «самосвідомість». Концепція В. В. Століна про рівневу структуру самосвідомості. Опитувальники самовідношення «ОСО» В. В. Століна, С. Р. Пантїлєєва та «МДС» С. Р. Пантїлєєва. Поняття «Я-концепція». Методика «Хто Я?» Куна-Макпортленда. Самооцінка. Методики діагностики самооцінки. Семантичний підхід до діагностики самосвідомості: переваги і недоліки. Методика «Семантичний диференціал» Ч. Осгуда. Методика «Q – сортування» В. Стефенсона. Теорія особистісних конструктів Дж. Келлі. Метод репертуарних решіток.

Тема 17. Діагностика міжособистісних стосунків.

Діагностика інтерперсональних відносин методикою Т.Лірі. Діагностика батьківсько – дитячих відносин: «Опитувальник батьківського відношення до дітей А. Я.Варга – В. В. Століна; Опитувальник PARI; ретроспективний погляд юнаків на своїх батьків: методика А. Рое та М. Сігельмана; проєктивні методики: «Кінетичний малюнок сім'ї», методика Рене Жїля. Діагностика міжособистісних стосунків в групі: соціометричний метод Дж. Морено; діагностична шкала – опитувальник Ф. Фїдлера. Діагностика поведінки в конфлікті, методика К. Томаса.

Розділ V

ОСНОВИ ПСИХОКОРЕКЦІЇ

Тема 1. Вступ до предмету.

Основні питання теорії та практики психокорекції. Предмет та завдання психокорекції. Психологічна корекція як вид надання психологічної допомоги особистості. Предмет психокорекції. Природа психічних явищ, які підлягають психокорекції. Поняття особистісної деструкції та особистісної проблеми суб'єкта. Внутрішньоособистісний конфлікт та його зовнішні прояви. Співвідношення понять "психотерапія", "психокорекція", "розвиток". Визначення психокорекції. Специфічні риси психологічної корекції: дискретність та орієнтація на норми психічного розвитку. Зміст психокорекції. Види психокорекції. Аналіз категорії норми психічного та особистісного розвитку. Погляди вітчизняних та зарубіжних психологів на критерії норми. Цілі та завдання психологічної корекції. Основи організації та проведення психокорекційного процесу. Психокорекційна ситуація. Принципи психокорекції: принцип автономності особистості, нормативності та індивідуальності розвитку, особистісного досягнення, принцип випереджаючого розвитку, принцип системності розвитку, діяльнісний принцип корекції, принцип залучення значущих осіб, принцип особистісної мотивованості, принцип психокорекційного контакту та рівності позицій, принцип єдності діагностики і корекції. Форми організації психокорекційного процесу: індивідуальна та групова психокорекція. Визначення підстав для надання переваги індивідуальній чи

груповій формі психокорекційної роботи. Основні етапи психокорекційної роботи. З'ясування причин особистісних проблем, труднощів розвитку. Специфіка психологічного обстеження як першого етапу корекції. Прогноз подальшого розвитку особистості за умови своєчасної корекції та за відсутності такої. Пошук способів розв'язання проблеми. Розробка психокорекційної програми. Виконання програми психологічної корекції. Умови організації та проведення психокорекційного впливу. Визначення ефективності корекційного впливу. Проблема етики у психокорекції. Значення особистості психолога.

Тема 2. Теоретичні основи та передумови психокорекційної практики.

Теоретичні моделі психокорекційної практики в зарубіжній психології. "Лікувальна педагогіка". Основні ідеї та зміст "лікувальної педагогіки" як першого організованого та спрямованого впливу на особистість з метою корекції її психічного розвитку (Ж.Ітар, Ф.Фребель, М.Монтесорі та ін.). Класичний психоаналіз З.Фрейда. Структура особистості. Стадії психосексуального розвитку (З.Фрейд, А.Фрейд). Поняття психологічного захисту в теорії психоаналізу, його різновиди й функції. Причини виникнення психологічних проблем у розумінні психоаналізу та шляхи їх розв'язання. Методи класичного психоаналізу: вільні асоціації, тлумачення сновидінь, інтерпретація та аналіз опору, аналіз переносу. Основні положення дитячого психоаналізу (А.Фрейд, М. Клейн, В.Штекель). Специфіка методів дитячого психоаналізу. Аналітична психологія К.Юнга. Основні теоретичні положення. Структура особистості. Стадії розвитку особистості. Джерела психологічних проблем та причини виникнення внутрішнього конфлікту в аналітичній психології. Шляхи їх розв'язання. Мета психологічної допомоги. Етапи психотерапевтичного процесу: аналітичний і синтетичний. Методи аналітичної психотерапії. Значення активності особистості (переростання психотерапевтичного впливу у процес самонавчання, самовдосконалення). Індивідуальна психотерапія А.Адлера. Основні положення концепції А.Адлера: суб'єктивне сприймання дійсності ("схема аперцепції"), неповноцінність та її компенсація; боротьба за перевершеність; життєва мета та стиль (система ставлень). Значення творчого потенціалу та соціальної спрямованості особистості. Поняття про творчу силу. Причини виникнення внутрішнього конфлікту та шляхи його розв'язання (мета психологічної допомоги) у розумінні А.Адлера. Етапи психотерапевтичного процесу: допомога особистості у зрозумінні себе та свого життєвого стилю, корекція цілей і мотивів з перспективою зміни стилю життя; розвиток соціального інтересу. Методи індивідуальної психотерапії А.Адлера. Значення потенційних можливостей, "творчих сил" та соціальної спрямованості особистості, можливість їх використання у психокорекційній практиці. Біхевіористична психотерапія. Основні теоретичні положення. Поняття про особистість. Причини виникнення психологічних проблем та шляхи їх розв'язання у розумінні біхевіористів. Специфічність психокорекційної ситуації (модель навчання) та взаємовідносин учасників корекційного процесу (провідна та фіксована роль психолога-керівника). Етапи психокорекційного

процесу. Методи поведінкової психотерапії. Гештальттерапія Ф.Перлза. Основні положення гештальттерапії: співвідношення фігури і фону, усвідомлення потреб, зосередження на теперішньому, боротьба протилежностей, механізми захисту (реакція злиття, ретрофлексія, інтроекція, проєкція), зрілість. Проблема відповідальності за себе і свої дії. Причини виникнення психологічних проблем та шляхи їх розв'язання в гештальттерапії Ф.Перлза. Методи гештальттерапії та можливості їх використання в психокорекційній практиці. Трансактний аналіз Е.Берна. Основні теоретичні положення і поняття трансактного аналізу. Его-стани особистості. Життєвий сценарій та психологічна позиція особистості. Причини виникнення психологічних проблем та шляхи їх розв'язання у трансактному аналізі Е.Берна. Позиція психолога. Прийоми (структурний аналіз, аналіз трансакцій, аналіз психологічної гри, аналіз сценарію) та методи корекції особистості у трансактному аналізі. Когнітивний напрямок. Основні теоретичні поняття та положення. Логотерапія (В.Франкл). Екзистенційний підхід (Д.Буженталь, М.Хайдегер, К.Ясперс, А.Маслоу та ін.). Когнітивно – аналітичний напрямок (Д.Келлі). Раціонально - емотивна терапія (А.Еліс). Когнітивний підхід (А.Бек). Реальнісна терапія (У.Глоссер). Причини виникнення психологічних проблем 42 та шляхи їх розв'язання у розумінні представників когнітивного напрямку. Особливості когнітивної психотерапії, етапи когнітивної корекційної роботи. Позиції учасників психокорекційного процесу. Основні методи та техніки. Можливості їх використання з урахуванням віку та індивідуальних особливостей. Гуманістична психологія. Основні ідеї гуманістичної психології. Я-концепція особистості. Фактори, які впливають на її формування. Вплив Яконцепції людини на її поведінку та ставлення до життя. Причини виникнення внутрішнього конфлікту та психологічних проблем у розумінні гуманістичної психології. Шляхи їх розв'язання. Клієнт- центрований підхід К.Роджерса. Основні положення терапії центррованої на клієнті: поле досвіду, самість, Я - реальне, Я - ідеальне, Я- соціальне, тенденція до самоактуалізації. Роль співвідношення Я-реального, Я - ідеального, Я -соціального у виникненні внутрішнього конфлікту. Гармонізація внутрішнього світу особистості та формування позитивної Я - концепції. Специфіка побудови взаємин учасників психокорекційного процесу. Поняття, які описують їх взаємини: емпатія, турбота, конгруентність, психологічний клімат. Етапи психокорекційного процесу. Основні компоненти роджерівської психотехніки (встановлення конгруентності, вербалізація, відображення емоцій та ін.). Значення особистості психолога. Теоретична модель психокорекційної практики у вітчизняній віковій психології та психотерапії. Фактори, закономірності та періоди психічного розвитку особистості. Поняття "соціальна ситуація розвитку", "провідний вид діяльності", "вікові психічні новоутворення", "зона найближчого розвитку". Причини ускладнень психічного розвитку дитини. Провідні джерела психічної травматизації дітей, виокремленні вітчизняними психологами: конфліктні взаємини та "неправильне" виховання в родині, особистісні риси батьків та особливості їх спілкування з дітьми. Сутність

поняття "неправильне виховання". Типи "неправильного виховання" за В.Гарбузовим. Психофізіологічні особливості дітей, які роблять їх більш вразливими до психогенних впливів: емоційна вразливість, вираженість почуття "Я", імпресивність, латентність або суперечливість розвитку та ін. Сутність особистісного конфлікту у розумінні вітчизняних психологів, його поділ за змістом. Визначення поняття "невроз". Причини та фактори його формування. Схема розвитку неврозу за О.Захаровим. Роль і місце психолога у попередженні неврозу.

Тема 3. Корекція пізнавальної сфери особистості.

Завдання корекції пізнавальної діяльності. Особливості організації та проведення корекції пізнавальної діяльності з дітьми дошкільного та шкільного віку. Розвиток дрібної моторики рук та зорово-рухової координації. Увага. Функції, види та властивості уваги. Особливості уваги дітей дошкільного та шкільного віку. Прийоми розвитку уваги. Прийоми розвитку саморегуляції пізнавальної діяльності. Прийоми розвитку внутрішнього плану дій. Сприймання. Види, властивості, індивідуальні особливості сприймання. Особливості сприймання дітей дошкільного та шкільного віку. Прийоми розвитку сприймання. Розумова діяльність. Види мислення. Особливості мислення дітей дошкільного та шкільного віку. Індивідуальні особливості розумової діяльності. Прийоми розвитку процесів мислення та розумової діяльності. Пам'ять. Види, закони та індивідуальні особливості пам'яті. Особливості пам'яті дітей дошкільного, шкільного віку та дорослих. Прийоми розвитку пам'яті. Уява та творчі здібності. Види та значення уяви. Стадії розвитку творчого мислення дітей дошкільного та шкільного віку. Прийоми розвитку уяви та творчого мислення.

Тема 4. Методи корекції емоційно-особистісної сфери та поведінки.

Когнітивна психокорекція. Використання елементів раціональної, раціонально-емотивної терапії, логотерапії, екзистенційного підходу у психокорекційній практиці. Завдання та методи когнітивної психокорекції. Вікові та індивідуальні особливості проведення роз'яснювальної бесіди. Принципи побудови бесіди психолога з клієнтом. Способи слухання. Вплив граматичних форм мови на психологічну реальність людини. Непрямі методи роз'яснення та переконання. Використання літературних творів, поезії, легенд, крилатих висловів, фільмів, бувальщин з корекційною метою. Етапи корекційного процесу, побудованого на моделі когнітивного напрямку. Самоспостереження та самоаналіз як шлях до розуміння та саморегуляції людиною своєї психічної реальності. Методи самоспостереження та самоаналізу. НЛП. Загальна характеристика методу. Використання методів НЛП для розв'язання завдань корекції. Сугестивні методи впливу. Навіювання та самонавіювання. Завдання, особливості організації та проведення навіювання з урахуванням віку. Гетеросугестія у стані неспання та сомноленції. Метод довільного навіювання Кує. Аутогенне тренування. Візуалізація образу з психоемоційним вживанням в нього. Вплив кольору, форми, запаху, звуку, образу на психоемоційний стан. Кімната психічного розвантаження. Психосинтез.

Загальна характеристика методу. Методи самоаналізу, саморегуляції, самонастрою та інтеграції "Я" у психосинтезі. Використання методів психосинтезу для розв'язання завдань корекції. Гештальттерапія. Загальна характеристика методу. Основні компоненти гештальттерапії: розширення усвідомлення, інтеграція протилежностей, посилення уваги до почуттів, робота з мріями (фантазіями), прийняття відповідальності на себе. Використання методів гештальттерапії з корекційною метою. Ігрова терапія. Загальна характеристика методу. Психологічні механізми корекційного впливу гри. Основні напрямки ігрової терапії: психоаналітична ігрова терапія; ігрова терапія, центрована на клієнті; ігрова терапія відреагування; ігрова терапія ставлень; "примітивна" ігрова терапія. Ігрова терапія у вітчизняній психологічній практиці (Л. Абрамян, О. Варга, О. Захаров, А. Співаковська та ін.). Форми ігрової терапії: директивна та недирективна, індивідуальна, групова. Вимоги до психолога - ігротерапевта. Можливості використання ігрової терапії для розв'язання різних психологічних проблем дитини (корекція страхів, застарілих травм, невпевненості в собі, неврівноваженості, агресивності та ін.). Казкотерапія. Використання казки з корекційною метою (складання, розігрування). Лялькотерапія. Психодрама. Загальна характеристика методу. Основні компоненти психодрами: рольова гра, спонтанність, "теле", катарсис, інсайт. Дійові особи психодрами: психолог (режисер, аналітик), протагоніст, "допоміжне Я". Види психодрами: центрована на протагоністі, центрована на темі. Фази психодрами. Методи і прийоми психодрами. Використання методів психодрами з корекційною метою для розв'язання внутрішньоособистісних конфліктів, особистісних проблем, проблем спілкування, поліпшення стосунків з навколишніми. Поведінкова терапія. Модель побудови психокорекційного процесу поведінкової терапії, її мета та методи. Використання методів поведінкової терапії для розв'язання корекційних завдань у різних вікових групах і з різними категоріями осіб. Групи тренінгу вмінь. Навчання різним "життєвим вмінням": керівництво почуттями та емоціями, планування свого майбутнього, прийняття рішень, батьківські уміння, комунікативні уміння, впевненість в собі та ін. Основні елементи техніки тренінгу впевненості в собі. Зображувальна терапія. Загальна характеристика методу. Психологічні механізми корекційного впливу зображувальної діяльності. Використання зображувальної діяльності з метою розв'язання різних психологічних проблем (корекція страхів, відреагування негативних емоцій, розвиток зосередженості, самоконтролю та ін.). Використання проєктивного малюнку з метою корекції. Музикотерапія. Історія та загальна характеристика методу. Психологічний механізм корекційного впливу музики. Використання музики для розв'язання різних завдань корекції. Застосування музики як допоміжного засобу, який підсилює вплив інших методів корекції. Перелік музичних творів, які можуть бути використані з корекційною метою. Тілесна терапія. Загальна характеристика методу. Зв'язок фізичного Я, тілесних відчуттів з психічним станом людини. Можливості та спрямованість

тілесних вправ. Завдання та методи тілесної терапії. Використання методів тілесної терапії з корекційною метою. Призначення та методи невербальної взаємодії. Танцювальна терапія. Історія та загальна характеристика методу. Психологічний механізм корекційного впливу танцю. Завдання танцювальної терапії. Особливості організації корекційного процесу. Використання танцю, ритміки, психогімнастики для розв'язання проблем особистості. Тематика та призначення психогімнастичних вправ.

Тема 5. Методи групової психокорекції.

Механізми психологічної корекції особистості в процесі групової роботи. Специфіка групової форми психокорекції. Принципи організації та правила участі в психокорекційній групі. Особливості комплектування корекційної групи. Кількісний та якісний склад групи. Частота і тривалість зустрічей. Підготовка до проведення групової корекції. Керівництво психокорекційною групою. Групова динаміка: групи з спонтанною динамікою, групи з керованою динамікою. Завдання, етапи та особливості організації групового процесу у різних вікових групах (дошкільники, молодші школярі, підлітки, юнаки). Тематика групових вправ різного призначення. Види корекційних груп. Особливості проведення корекції в групах тренінгу К.Левіна. Особливості проведення корекції в групах зустрічей К.Роджерса. Психологічна корекція труднощів спілкування в групах соціальнопсихологічного тренінгу (СПТ). Групи особистісного росту.

Тема 6. Інтегроване використання різних методів з корекційною метою.

Використання різних методів корекції з метою зниження психічного напруження, відреагування почуттів та переживань. Використання різних методів корекції з метою розв'язання внутрішнього конфлікту, поглиблення розуміння себе та інших людей. Використання різних методів впливу з метою корекції самооцінки, підвищення почуття самоповаги, впевненості в собі. Використання різних методів корекції для самонастрою і саморегуляції психоемоційних станів та поведінки. Використання різних методів корекції з метою виправлення емоційних вад особистості, окремих рис характеру та поведінки. Використання різних методів корекції з метою придбання навичок адекватної поведінки в різних життєвих обставинах.

Розділ VI

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Тема 1. Загальні питання організації та діяльності психологічної служби в закладах освіти.

Організація та сучасний стан психологічної служби в закладах освіти в нашій країні та за рубежом. Предмет, мета і завдання психологічної служби в закладах освіти. Принципи та умови ефективності психологічної служби в закладах освіти. Основні види діяльності практичного психолога в закладах освіти: діагностично-корекційна (розвивальна) робота, профілактична, консультативна та просвітницька

діяльність практичного психолога. Єдність та взаємодія усіх видів роботи практичного психолога. Специфіка роботи психолога в залежності від типу закладу освіти. Професійна взаємодія практичного психолога з педколективом закладу та батьками. Етика професійної діяльності практичного психолога.

Тема 2. Робота практичного психолога з дітьми дошкільного віку.

Загальна характеристика віку. Завдання та особливості психологічної роботи з дітьми дошкільного віку. Природа труднощів психічного розвитку дітей дошкільного віку. Найбільш типові психотравмуючі впливи на дітей від народження до 7 років. Невропатія: причини виникнення, її психопрофілактика і психокорекція. Проблеми емоційного розвитку: патологічні звички, впертість, плаксивість, розлади сну, страхи, агресивність, замкнутість, соціальна дезадаптація та ін. Аналіз причин та зміст психологічної допомоги в цих випадках. Психодіагностична робота з дошкільниками: дослідження пізнавальної сфери, діагностика емоційно-афективної сфери, дослідження міжособистісних взаємин дитини з батьками, визначення психологічної готовності дошкільників до навчання у школі. Психокорекційна робота з дошкільниками. Корекція пізнавальної сфери дошкільників: сприймання, уваги, пам'яті, процесів мислення, розвитку уяви та творчих здібностей. Корекція компонентів психологічної готовності дошкільників до навчання у школі. Корекція страхів за допомогою гри та малювання. Корекція нервово-психічної напруженості, підвищеної збудливості, агресивної поведінки дітей. Корекційна робота з замкнутими, боязкими, сором'язливими дітьми та їх батьками. Комплексна психологічна корекція невротичних станів дітей. Корекція соціальної дезадаптації дитини дошкільного віку. Ігрова корекція поведінки. Психокорекція ставлення батьків до дітей, стилю сімейного виховання та взаємин з дитиною на батьківських семінарах і рольових тренінгах. Особливості просвітницької та консультативної роботи психолога з вихователями та батьками дітей дошкільного віку.

Тема 3. Робота практичного психолога з дітьми молодшого шкільного віку.

Загальна характеристика віку. Завдання та особливості психологічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Адаптація до школи в перший рік навчання. Причини психогенної шкільної дезадаптації (ПШД). Сильні та слабкі учні. Аналіз причин труднощів у навчанні. Особливості диференційованого навчання в початкових класах школи. Психологічні проблеми розвитку дітей молодшого шкільного віку, аналіз їх причин та зміст психологічної допомоги. Страхи, шкільна фобія, тривожність. Рухова разгальмованість, висока збудливість, труднощі довільності, самоконтролю. Астенія, нервова слабкість, інфантилізм. Сором'язливість, проблеми спілкування. Енурез, визначення причин та психологічна допомога дітям з невротичним енурезом. Заїкання, мутизм, допомога психолога при невротичній формі заїкання. Схильність ліворуких дітей до невротизму, психогієна ліворуких дітей. Психодіагностична робота з молодшими школярами. Діагностика пізнавальної діяльності молодших школярів. Діагностика мотиваційної та емоційної сфер особистості молодшого школяра, міжособистісних стосунків з дорослими та однолітками. Дослідження готовності до навчання у середній школі.

Психокорекційна робота з молодшими школярами. Корекція пізнавальної діяльності молодших школярів: уваги, процесів мислення, пам'яті, творчих здібностей. Розвиток довільності, самоконтролю, внутрішнього плану дій. Корекція мотивації навчання молодших школярів. Психокорекційна робота з молодшими школярами, які мають труднощі в навчанні. Корекція емоційних розладів, тривожності, шкільної фобії, страху відповіді, невпевненості в собі, низької самооцінки. Робота психолога з емоційно неврівноваженими, збудливими та агресивними дітьми. Психокорекція труднощів спілкування, розвиток соціальних та комунікативних умінь. Психокорекційна робота з молодшими школярами, які мають труднощі соціалізації (проблеми поведінки). Корекційна робота психолога з батьками та вчителями "важкої" дитини.

Тема 4. Робота практичного психолога з підлітками.

Загальна характеристика підліткового віку. Завдання та особливості психологічної роботи з підлітками. Аналіз основних психологічних проблем особистісного розвитку у підлітковому віці. Причини та особливості прояву конфліктності у підлітків. Підлітковий негативізм, його причини та дії психолога. Психологія агресивної поведінки підлітків. Акцентуації характеру та відхилення у поведінці в зв'язку з цим. Аналіз причин та змісту тривожності підлітків. Проблеми взаємин підлітків з однолітками. Особливості формування уявлень про себе та самооцінки підлітків. Психодіагностична робота з підлітками. Дослідження пізнавальної сфери підлітків. Визначення акцентуацій характеру. Діагностика емоційної сфери особистості. Діагностика особливостей поведінки та міжособистісних відносин підлітків. Психокорекційна робота з підлітками. Корекція пізнавальної діяльності підлітків, самоконтролю, довільності, внутрішнього плану дій. Корекція внутрішньоособистісних протиріч підлітків, розвиток рефлексії, уявлень про себе, формування адекватної самооцінки. Корекція тривожності, невпевненості в собі, страхів, негативного ставлення до себе. Корекція агресивності у підлітків. Навчання підлітків прийомам саморегуляції психоемоційних станів та способам ефективного поведінки в різних життєвих ситуаціях. Мета та завдання корекції Яконцепції в підлітковому віці. Особливості роботи шкільного психолога з педагогічно занедбаними підлітками. Психокорекційна робота з невстигаючими учнями. Психокорекційна робота з соціально дезадаптованими підлітками. Підлітковий телефон довіри як форма надання психологічної допомоги підліткам.

Тема 5. Робота практичного психолога з старшими школярами.

Загальна характеристика віку. Завдання та особливості роботи психолога з особами юнацького віку. Психодіагностична робота з старшокласниками. Дослідження особистісної сфери. Виявлення мотивів поведінки та спрямованості особистості. Дослідження інтересів, здібностей, психофізіологічних особливостей з метою профорієнтації учнів старших класів. Психокорекційна робота з старшими школярами. Навчання методам саморегуляції психоемоційних станів. Навчання навичкам адекватного розв'язання різних життєвих ситуацій за допомогою методів когнітивної психокорекції та рольового тренінгу. Розвиток перспективи, навчання методам планування майбутнього і створення власного іміджу. Аналіз бажань та

техніка прийняття рішень. Психологічна корекція труднощів спілкування. СПТ спілкування для старшокласників. Особистісне та професійне самовизначення юнацтва - консультативна допомога. Профорієнтація учнів як форма роботи практичного психолога. Деякі форми і особливості роботи практичного психолога з учнями училищ, технікумів, коледжів.

Тема 6. Психопрофілактична робота практичного психолога в закладах освіти.

Предмет психопрофілактики. Психопрофілактика як запобігання виникнення психологічних проблем особистісного розвитку та міжособистісних стосунків. Завдання та рівні психопрофілактики. Форми організації та проведення психопрофілактики. Спрямованість психопрофілактичної роботи. Завдання та особливості проведення психопрофілактики з дітьми різного віку. Зміст психопрофілактичної роботи з дітьми, підлітками та старшокласниками. Робота психолога з батьками як засіб профілактики психоемоційних розладів дітей та відхилень в їх поведінці. Особливості проведення психопрофілактики з членами педколективу; індивідуальна робота з педагогами з метою попередження психологічного перевантаження, подолання професійних та особистісних проблем; методи психологічної підтримки вчителя. Робота психолога по створенню доброзичливого психологічного клімату у дошкільному закладі та школі. Оптимізація форм спілкування у педколективі. Поліпшення форм спілкування педагогів з дітьми. Корекція спілкування учнів між собою (навчання методам взаємодії індивідуально та в корекційних групах). Психолого-педагогічний консилиум як метод профілактичної роботи. Кімната психологічного розвантаження як засіб психопрофілактики нервово-психічного здоров'я. Навчання учнів та педагогів методам саморегуляції психоемоційного стану та поведінки як засіб психопрофілактики психічного здоров'я та безконфліктного спілкування. Психологічний тренінг розвитку професійної самосвідомості педагога. Тренінг педагогічної ефективності "Навички конструктивної взаємодії з підлітками".

Тема 7. Робота психолога у дитячих будинках та школах-інтернатах.

Особливості психічного розвитку дітей, які ростуть без сім'ї. Особливості інтелектуального розвитку. Специфіка мотиваційної сфери та перспективи часу. Особливості становлення самооцінки та самосвідомості. Особливості поведінки. Особливості спілкування з дорослими та однолітками. Завдання та специфіка роботи практичного психолога в закладах інтернатного типу. Основні напрямки корекційно-розвивальної роботи практичного психолога в закладах інтернатного типу. Розвиток пізнавальної сфери. Формування довільної регуляції поведінки, відповідальності, самоконтролю. Формування і розвиток навичок взаємодії з дорослими та однолітками, навичок поведінки у різних життєвих ситуаціях. Специфіка особистісного та професійного самовизначення старшокласників інтернатів. Профорієнтаційна робота з учнями шкіл-інтернатів. Зміст психопрофілактичної роботи з дітьми різного віку та педколективом в закладах інтернатного типу.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Комплект включає в себе 3 варіанти по 50 завдань для проведення вступного іспиту з «Психологія» у формі письмового тестування.

Кожне завдання оцінюється у 4 бали.

Загальна кількість тестових балів – 200.

Значення отриманих балів:

- до 99 «незадовільно» – не склав;
- 100 та більше – склав.

Виконання тестових завдань розраховано на 1,5 академічні години.

ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Ануфрієва Н. М., Зелінська Т. М., Єрмакова Н. О. Соціальна психологія: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2020. 370 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. К.: Либідь, 2008. 848 с.
3. Бушуєва Т.В. Психодіагностика: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ; Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2016. 504 с.
4. Вікова і педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, 3. В. Огороднійчук та ін. 2-е вид. К.: Каравелла, 2009. 400 с.
5. Дуткевич Т. В., Савицька О. В. Практична психологія: Вступ до спеціальності. Навч.пос. К.: Центр учбової літератури, 2019. 256 с.
6. Дуткевич, Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс [Текст] : навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2019. 388 с.
7. Євдокімова О. О. Історія психології : навч. посіб. ; Вид. друге, допов. Харків: Константа, 2020. 320 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6521/Istoriia%20psykholohii_navchalnyi%20posibnyk_Yevdokimova%20O_2020.pdf
8. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби: методичні рекомендації / автори-упорядники В.М. Гороленко, В.В. Острова, І.І. Ткачук; за заг. ред. В.Г. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 106 с.
9. Кузікова, С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції [Текст] : навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене, доповнене. Суми, 2020. 300 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/9286>.
10. Марінушкіна О.Є. Порадник практичного психолога. Харків: Основа, 2007. 230 с.

11. Москалець В. П. Загальна психологія [текст]: підручник. К.: Ліра. –К., 2020. 564 с.
12. Основи соціальної психології [Текст]: підруч. для закл. вищої освіти / за ред. М. М. Слюсаревського. К. : Талком, 2018. 579 с.
13. Практичний психолог у дошкільному закладі: Методичні рекомендації..// О.Є.Марінушкіна, Ю.О. Замазій. Х.:ОНМІБО, 2004. 96 с.
14. Романовська Л. І., Подкоритова Л. О. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. Львів.: «Новий Світ-2000», 2020. 452 с.

Додаткова література:

1. Айві Алан. Цілеспрямоване інтерв'ювання та консультування. К.: Сфера, 1998. 432с.
2. Бітянова М.Р. Дитина у школі: технології розвитку.– К.: Главник, 2007. 143 с.
3. Бітянова М.Р.Психолог у школі. К.: Главник, 2007. 159с.
4. Блинова О.Є. Психологічні основи соціальної мобільності особистості: Навч. посібник для студентів ВНЗ. Херсон: Видавництво ХДУ, 2010. 229 с.
5. Бурлачук Л. Психодіагностика особистості: понятійний апарат та методи дослідження. Психологія і суспільство. 2014. № 4 (58). С. 85–103.
6. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування. К.: Четверта хвиля, 2004. 256с.
7. Галян І.М. Психодіагностика: Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2011. 464 с.
8. Головаха Є. І., Паніна Н. В. Психологія людського взаєморозуміння . Київ : Ін-т соціології НАН України, 2014. 223с.
9. Зелінська Т. М., Михайлова І. В., Демерс А. Е. Практикум із соціальної психології: Навч. посібн. / Т. М. Зелінська, І. В. Михайлова, А. Е. Демерс. К.: Каравела, 2014. 232 с.
10. Зливков В.Д., Лукомська С.О. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
11. Іванова О.В. Психологія. Вступ до спеціальності. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 184 с.
12. Історія психології: від античності до початку ХХ століття : навч. посібник / Авт-уклад. О. П. Коханова, 2016. НВП «Інтерсервіс». 235 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/16139/1/O_Kokhanova_IP_IL.pdf
13. Карпенко З.С. Аксіологічна психологія особистості. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. 512 с.
14. Кузікова С.Б. Основи психокорекції [Текст] : навч. посіб. К.: Академвидав, 2012. 320 с. (Серія «Альма–матер»).

15. Максименко С. Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. 272 с.
16. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: МАУП, 2001. 127 с.
17. Неурова А.Б., Капінус О.С., Грицевич Т.Л. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості: Навчально-методичний посібник. Львів: НАСВ, 2016. 181 с.
18. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія :Підручник: У 2 кн. Кн.1: Соціальна психологія особистості і спілкування. К.: Видавництво 21, 2010. 464 с.
19. Орбан-Лембрик Л.Е.Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн.2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. К.: Видавництво 21, 2010. 464 с.
20. Приходько Ю. О. Практична психологія: Введення у професію : Навч. посібник. 3-є вид. К. : Каравела, 2012. 248 с.
21. Психодіагностика: практикум / уклад.: Н.О. Данильченко, А.В. Вертель. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. 140 с.
22. Савицька О.В., Співак Л.М. Етнопсихологія: Навч. посібник. К.: Каравела, 2011. 264 с.
23. Тарасова Т.Б. Психологічна просвіта: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2013. 462 с.
24. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності. К.: Либідь, 2003. 376 с.
25. Титаренко Т.М. Кризове психологічне консультування. К.: Главник, 2004. 96 с.